Hajnal Zsófia

Írott és íratlan értékek az ENSZ Alapokmányának Preambulumában – Az emberi együttélés és haladás axiómái

Bevezetés

A tanulmány célja

Tanulmányomban az Egyesült Nemzetek Alapokmányának Preambulumát[1] vizsgálom, különös hangsúllyal az abban írott – és bár íratlan, benne foglalt – értékeket.

A tanulmány elméletközpontú. Elkülönül az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) gyakorlati elemzésétől, mind felépítésben, mind múltbéli és jelen működésében. Írásomban egyetlen dokumentumra és egyetlen eseménysorozatra fókuszálok: a Preambulumra és létrejöttére.

Célom, hogy a Preambulumon keresztül szólaltassam meg a múltat a világszervezet megalakulását övező motivációkat és filozófiát illetően, mert ez a dokumentum tekinthető a globális értékekről való tudásunk fókuszpontjának. Ami a Preambulum megszületéséig vezetett, több volt két világháború tapasztalatánál, a folyamat pedig mindmáig tart. A benne megfogalmazott értékeken évezredes filozófiák lenyomata található, ám a szöveg maga elsősorban a jövőbe tekint. Hasonló ez ahhoz, ahogy Sumner Welles amerikai diplomata fogalmazott a világháborúk utáni nemzetközi rend létrehozása kapcsán. Welles szavai szerint „a világnak olyan emberekre van szüksége, akik két lábbal a földön állnak, ám szemüket a csillagokra emelik”.[2]

Hipotézis

Álláspontom szerint az ENSZ Alapokmány Preambulumában szereplő értékek egy rendszert alkotnak, amely további értékekkel egészül ki. Maga a szöveg olyan, akár egy jéghegy csúcsa (Fekete Balázs is használja ezt a kifejezést preambulumokra egy 2014-es tanulmányában). Célokat és eszközöket sorol fel, ám az összefüggések rejtve maradnak.

Bár az értékek időtlenséget hordoznak magukban, mégis időszerűnek tartom velük foglalkozni. A történelemnek új és új pontjain merül fel a kérdés, hogy honnan jöttünk, hová tartunk, és hogy mi a haladás értelme? Az emberiség történelméhez képest a nemzetközi kapcsolatok története fiatalnak látszik, ám a nemzetközi kapcsolatok szakértői és a nemzetközi közösség számára is aktuális lehet feltenni ugyanezeket a

[1] Az ENSZ Alapokmányának Preambuluma. In: http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186

[2] SPIJKERS, Otto [2011]: *The United Nations, the Evolution of Global Values and International Law.* Intersentia Ltd, Cambridge, United Kingdom. 68. [saját fordítás]

kérdéseket a nemzetközi szinttel kapcsolatban. Véleményem szerint a legjobb választ a globális értékek és azok történetének vizsgálatán keresztül kapjuk.

Az értékek rendszerének megismerésében sokat segít a Preambulum keletkezését közvetlenül megelőző események és az előtte levő hosszabb távú történelmi folyamatok vizsgálata. Állításom szerint azért ékrendszernek létezik egyfajta kiindulópontja és célja, amelyek között összefüggések húzódnak meg. Az értékek komplex láncában többek között elemzem a moralitás és a jog, a szabadság és a biztonság, az egyén és az emberiség, valamint a haladás és a boldogságra való törekvés kapcsolatait. Ehhez elhanyagolhatatlan a preambulumok általános ismerete, a történelmi tájékozottság és a jogi kontextusba való helyezés, melyekről tanulmányom szintén bizonyosságot kíván tenni.

Módszertan

Tanulmányom módszertanát tekintve multidiszciplináris. Külön-külön, és kombinálva is alkalmaz nemzetközi jogi, történelmi és filozófiai forrásokat, eszközöket, illetve megközelítést. Az első három rész (1–3. fejezet) arra szolgál, hogy az olvasó az ENSZ Alapokmányának Preambulumát műfaji, történelmi és jogi kontextusban is megismerje. A vizsgálat kvalitatív keretekben zajlik, azon belül komparatív elemeket is tartalmaz. Általában a vonatkozó szakirodalom áttekintése után összegzem azt, illetve levonom az aktuális fejezettel kapcsolatos következtetéseket.

Amikor a preambulum műfaját ismertetem, egy definícióbeli összehasonlítás után formai és tartalmi szempontokból is vizsgálom azt, majd a megfigyeléseket az ENSZ Alapokmány Preambulumára alkalmazom. Ehhez a legnagyobb segítséget Liav Orgad[3] és Makane Moïse Mbengue[4]cikkei nyújtották számomra.

Az ENSZ megalakulásáról, a történeti előzményekről és a Preambulum megfogalmazásáig vezető lépésekről szóló fejezetben többek között Stephen C. Schlesinger könyvére[5] és Jean-Pierre Cot cikkére[6] támaszkodom. Ebben a részben vizsgálom a kor lenyomatát is a Preambulum szövegén, és itt tekintek mélyebben az alapítók szándékai mögé, kutatom filozófiájukat.

---

[3] ORGAD, Liav [2010]: *The Preamble in Constitution al Interpretation*. International Journal of Constitutional Law, október . In: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1686745

[4] MBENGUE, Makane Moïse: *Preamble*, 2006. szeptember. Max Planck Encyclopedia of Public International Law. In: http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1456?rskey=b9QT73&result=29&q=contract%20interpretation&prd=EPIL

[5] SCHLESINGER, Stephen C. [2003]: *Act of Creation. The Founding of the United Nations.*Westview Press, Cambridge, US.

[6] COT, Jean-Pierre: *United Nations Charter, History of,* 2011. április. Max Planck Encyclopedia of Public International Law. In: http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e541?rskey=nhuGUG&result=5&q=&prd=EPIL

Amikor a Preambulum vizsgálatának jogi aspektusára kerül sor, a kommentátorok közül Hans Kelsen kritikái hangsúlyosak ebben a részben. A kutatási módszereket illetően nem csak a szakirodalom feldolgozásának lehetőségével éltem, felhasználtam egy korábbi csoportos kísérletet is, valamint a nemzetközi szerződések preambulumainak összehasonlítási lehetőségét is kihasználtam.

Mindezek előkészítik az 4. fejezetet, amely nagyobb lélegzetvételű és némileg többre vállalkozik. Míg az első három résztöbbnyire leíró perspektívát alkalmaz, ez a fejezet a fogalmakra koncentrál, és a hipotézist teszteli.

Az utolsó rész a Preambulum értékeire tekint. Ehhez a részhez ad a legtöbbet Otto Spijkers általam sokat hivatkozott műve *(The United Nations, theEvolution of Global Values and International Law*). Itt próbát teszek új összefüggések megvilágítására az értékek rendszerezésén, és íratlan értékek érték-kontextusba helyezésén keresztül. Ezt főleg az individuum és a közösség értékeinek és szintjeinek elkülönítésével, és a két szint közötti kapcsolat megtalálásával teszem. A módszer közel áll a teleologikus értelmezéshez,[7] mivel célokat kutat, de talán még annál is mélyebben van egy fokozattal, mert túlmutat a szerzők szándékainak kutatásán.

Elméleti megközelítés

A globális értékek vizsgálata során, a fennkölt szövegek és elképzelések olvastán nem nehéz az idealizmus felé hajlani. Tanulmányom számos elemet kölcsönöz a liberális és a neoliberális iskolától[8] is, mégis próbálok egyensúlyt tartani, és az emelkedett szövegek mellett is objektív maradni. Ennek kapcsán döntő pont az értékek objektivitása mellett való kiállás, azon belül is a moralitásé mellett, ami a természetjog „fémjele".[9]

Jogfilozófiai megközelítésem természetjogi, ami viszont nem jelent elköteleződést valamelyik természetjogi irányzat mellett. Tanulmányomban a természetjog nem kiindulópont, és nem is „úti cél", inkább arról van szó, hogy a megalkotott értékrendszer alátámasztja a legtöbb természetjogi irányzat alapfelvetését, mely szerint a jog alapvetően nem az emberektől ered. A látszat ellenére rendkívül óvatosan bánok a fogalmakkal ezen a területen, mert azt nem cáfolom meg, hogy neaz emberi természetből, vagy ne a társadalom jellegéből eredne, a vallási kérdések vizeire pedig semmiképpen sem eveznék. A természetjogi megközelítés az értékekről szóló fejezetben válik nyilvánvalóvá, de jelen tanulmányban nem központi téma.

---

[7] KARDOS Gábor, LATTMANN Tamás [2010]: *Nemzetközi jog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 84.

[8] SZÖRÉNYI András: *Kiindulópontok a nemzetközi kapcsolatok elméletében a nem állami szereplők természetének és szerepének értelmezéséhez.* 2009. december. In: Grotius online, http://www.grotius.hu/doc/pub/DLNNSK/2009_160_szorenyi_andras_%20elmeleti_iskolak.pdf

[9] CRYER, Robert, HERVEY, Tamara, SOKHI-BULLEY, Bal [2011]: *Research Methodologies in EU and International Law.* Hart publishing, Oxford and Portland, Oregon. 36.

Az utolsó rész megírását külön kihívássá tette, hogy egységes rendszerbe integráljam az ENSZ filozófiáját. Ebben saját kozmopolita szemléletem segített (a kozmopolitizmusról bővebben esik majd szó a későbbiekben). Mára a világ nagy részén elfogadottá vált a kozmopolita világnézet, és már jóval több „kozmopolita filozófus" él, mint Diogenész korában.[10]

Bár a tanulmány csak két ponton tér ki a nemzetközi jog alkotmányosodása és a preambulumok közötti összefüggésre, a konstitucionalizmust mint irányzatot is a kutatáshoz közel állónak tartom. Mivel a jogi kutatóprojektek általában nem csak egyfajta elméleti vagy módszertani megközelítést alkalmazna,[11] ezért a saját eklektikus, ámde logikus megközelítésemet helytállónak érzem.

1. A preambulum mint műfaj

Ahhoz, hogy érdemben tudjunk foglalkozni az ENSZ Alapokmányának Preambulumában foglaltakkal, először érdemes megismerni magát a preambulum műfaját. Ezzel a műfajjal eddig viszonylag kevesen foglalkoztak – különösen az összehasonlító alkotmányjogban tartják alultanulmányozottnak a preambulum témát[12] – ám az a kevés mű, ami a preambulumokról született, elég részletes.

A szó eredete, a *praeambulus* latin, és „előtte járót" jelent. Egy másik latin kifejezés, amelyet a preambulumok kapcsán használnak, a *captatio benevolentiae*, vagyis a preambulum egy kísérlet a hallgatóság megnyerésére.[13] Formailag a preambulumok mindig a szerződések elején állnak (erre utal nevükben a „pre" szótag is), címük általában „Preambulum", de a prológ, prológus, *prolegomena*[14] megnevezések is használatosak. Terjedelem szempontjából változóak lehetnek.

1.1. Definíció

A preambulum fogalmának elemzését definíciós összehasonlítással kezdve az *Encyclopaedia Britannica* a következő definíciót tartalmazza: „[a] preambulum bemutatja a szerződő feleket és nyilatkozik a szerződés általános célkitűzéseiről." Az

[10] SPIJKERS 2011: 6.

[11] CRYER, HERVEY, SOKHI-BULLEY 2011: 14.

[12] FOTI, Nick – GINSBURG, Tom – ROCKMORE, Daniel [2013]: *„We, thepeoples": The Global Origins of Constitutional Preambles.* University of Chicago Public Law and Legal Theory Working Paper 447. sz. In: http://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1438&context=public_law_and_legal_theory

[13] ANTAL Attila [2011]: *A Preambulum ornamentikája és közjogi ereje.* In: *Az alkotmány arca. Preambulum tanulmányok.* Méltányosság Politikaelemző Központ, L'Harmattan, Budapest.

[14] SILAGI, Michael: *A német alaptörvény preambuluma: a preambulumok alkotmányos helyzete és jelentősége a német jogban.* In: LAMM Vanda [2011]: *Preambulum az Alkotmányokban.* CompLex, Budapest.

ENSZ Alapokmányának Preambuluma illeszkedik erre a definícióra, bár a szerződő felek bemutatása csak összefoglalva történik (*„Mi, az Egyesült Nemzetek népei…”*).

Jogi enciklopédiákban ennél bővebben is olvashatunk a preambulum fogalmáról. A Max Planck Nemzetközi Jogi Enciklopédia szócikkében ez olvasható: *„Bilaterális és multilaterális szerződések is tartalmazhatnak preambulumot. (…) Általánosan a szerződés preambuluma határozza meg azokat a célokat és megfontolásokat, amelyek alapján a felek szerződést kötnek. Amennyiben kapcsolódik a szerződéshez, a preambulumban sor kerülhet a felek múltbeli viszonyainak leírására, így jelezheti azok szándékait.”*[15] Ami a múltbeli viszonyokat illeti, a Preambulumban egyetlen sor utal erre, meglehetősen tömören összefoglalva az aláíró nemzetek viszonyait: *„megmentjük a jövő nemzedékét a háború borzalmaitól, amelyek életünk folyamán kétszer zúdítottak kimondhatatlan szenvedést az emberiségre…”*. Mivel egy multilaterális szerződésről van szó, a múltbeli viszonyok részletesebb tárgyalása komoly nehézségeket okozott volna a terjedelmi határok arányos betartását illetően.

A preambulumok harmadik, és egyben legrelevánsabb leírása az ENSZ és a nemzetközi kapcsolatok enciklopédiájában[16] található. A Preambulum szócikknél a következő olvasható: *„Bevezető jogszabályokhoz (például alkotmányhoz vagy szerződéshez), amely magyarázza a dokumentum létrejöttének okait és körülményeit. A preambulum jelentőségea precizitáson múlik. Az ENSZ Alapokmány különösen kiegyensúlyozott preambulumának hatására, valamint más, a Nemzetközi Jogi Bizottság és az ENSZ által kibocsátott hasonló dokumentumoknak köszönhetően, a preambulumok fontossága a szövegek értelmezésében jelentősen növekedett a XX. szd. második felében.”*[17] Az ENSZ Alapokmány Preambuluma ennek a definíciónak is megfelel, mi több, részben róla mintázták.

Bár a preambulum nem kötelező eleme a nemzeti alkotmányoknak és a nemzetközi szerződéseknek, formailag és tartalmilag is szükség lehet rájuk, ezért alkalmazzák azokat.

1.2. A preambulumok rövid története – a kezdetektől 1945-ig

A Preambulum fogalma már Platón korában, az i.e. V. században létezett. Platón *Törvények* című dialógusában alapos elemzésnek veti alá a preambulum fogalmát. Szerinte minden törvénynek (szerződésnek) kell, hogy legyen preambuluma.[18] A preambulumokról való diszkusszió Platón után is folytatódott, ám a preambulumok meglehetősen lassan „jöttek divatba” a gyakorlatban. A római császárok közül Diocletianus volt az első, aki egy kiáltványában (i.sz. 301-ben) preambulumot alkalmazott. A latin és a koraközépkori preambulumok jellegzetességei a politikai hatalom Istentől való származtatása, az alattvalókról való atyai gondoskodás

[15] MBENGUE 2006.
[16] *The Encyclopedia of the United Nations and International Relations.*
[17] OSMANCZYK, Edmund [1990]: *The Encyclopedia of the United Nations and International Relations*. Taylor & Francis, New York. 711. [saját fordítás]
[18] The Project Gutenberg EBook of *Laws*, by Plato. In: http://www.gutenberg.org/files/1750/1750-h/1750-h.htm

kiemelése, és a történelmi eseményekről való emlékek felsorolásai voltak. A későközépkorból már preambulumok ezrei maradtak fenn, amikor is az uralkodók erényeinek sorolása állandó mintázattá vált.[19]

VI. Leó, bizánci császár (866–906) kiemelendő uralkodó a jelen tanulmány szempontjából. Preambulumaiban nem az uralkodót, hanem magát a jogot jelölte meg mint az emberekről gondoskodó „atyát". További újdonsága az uralkodó nagyszerűsége előtt való hódolat helyett az értékek bevezetése a preambulumokba: emberségességről, egyenlőségről, igazságosságról írt, azaz egy globális koncepciót vázolt fel, a társadalom filozófiáját.[20] Mivel ehhez hasonlóra az adott korszakban és azt megelőzően nem volt példa, VI. Leót jóval a saját kora előtt járónak nevezném. Tanulmányomban a 2. fejezetben, a filozófiatörténetnél találkozhatunk ilyen szempontból hozzá hasonló személyiségekkel.

A preambulumok történetét illetőleg magyar vonatkozásban ismert, hogy az 1222. évi Aranybullának már volt preambuluma. Magyarországon később is, a szuverenitásdeficit miatt különösen indokolttá váltak a preambulumok, amelyek a nemzeti identitást erősítették.[21]

Amíg nem léteztek alkotmányok, a preambulumok teljesítették azt a feladatot „kicsiben", amit később az alkotmányok láttak el: az uralkodók a preambulumokban fejtették ki a magukról, az országról és a kormányzat alapelveiről való nézeteiket, elképzeléseiket. Ám a francia forradalom során először a történelemben sor került a preambulumok betiltására, ami két szempontból is érthető: eltávolították az uralkodót, így nem volt, aki a preambulumokat írja, valamint „eltűntek" a címzettek, hiszen a törvényhozás a nép kezébe került, a nép pedig értelmetlennek látta önmaga megcímzését.[22] Mint látni fogjuk, később ez már nem jelentett akadályt,[23] ám a 19. században a forradalmi hullám terjedésével teljesen kihalt az európai országokban a preambulumok által való meggyőzés művészete.[24]

Némi átfedéssel az utóbb említett korszakkal, az alkotmányírás korai éveitől kezdve lassan egy új hullámban kezdett terjedni a preambulumok használata. Az alkotmányok preambulummal való ellátása egy brit szokásból eredeztethető, mely szerint a királyi rendeletek és törvények elé rövid nyilatkozatot mellékeltek az adott dokumentum céljának leírásával. Ez feltehetően arra szolgált, hogy az alattvalókat az operatív jogi szövegen kívül is meg tudják szólítani.[25] Ez az aspektus véleményem szerint az ENSZ Alapokmányának Preambulumánál is jelen van. Az ENSZ Alapokmány Preambulumának

---

[19] FOGEN, Marie T. [1995]: *The Legislator's Monologue – Note son the History of Preambles.* Chicago-Kent Law Review, 70. sz. január . In: http://scholarship.kentlaw.iit.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3002&context=cklawreview

[20] FOGEN 1995.

[21] KUKORELLI István – MÁTHÉ Gábor: *Közjogi értékeink a preambulumban.* In: LAMM 2011.

[22] FOGEN 1995.

[23] FOTI – GINSBURG – ROCKMORE 2013.

[24] FOGEN 1995.

[25] FOTI – GINSBURG – ROCKMORE 2013.

(és az első cikknek) szövege sokkal többekhez eljutott, mint az Alapokmány további részei.

Az alkotmányos kontextuson belül az első preambulumokat az Egyesült Államok alkotmányaiban (1787 előtt 11 államnak külön alkotmánya volt) találjuk. Ezek a preambulumok gyakran hivatkoztak Nagy-Britanniára vagy a Függetlenségi Nyilatkozatra. Az Egyesült Államok Függetlenségi Nyilatkozatának Preambuluma később különösen inspiráló volt az európai liberálisok számára. Az Egyesült Államok Alkotmánya volt az első nemzeti alkotmány, preambuluma a híres *„We the People”* szavakkal kezdődik.[26]

A továbbiakban meg kell említeni egy sötétebb foltot is a preambulumírás történetében: ahogy a 20. századi nemzeti szocialista Németországban a törvényhozás és a politika közötti – a 19. században oly sok szenvedéssel kialakított – határ megszűnt, a preambulumokat mint egy nem létező nemzetiszocialista alkotmány helyettesítéseként alkalmazták. Ahogy Silagi megjegyzi, „[a] *nemzetiszocializmus idején elfogadott számos jogszabály szó szerint ellentmondott preambulumának”* és *„a preambulumok időnként hosszabbak voltak, mint a rendelkező részek*”.[27] A második világháborút követően nem törölték el őket, ám ettől a ponttól a preambulumok, köztük az ENSZ Alapokmányának Preambuluma is, elsősorban a múltban elkövetett hibákra fókuszáltak, illetve arra, hogy milyen lesz a helyes út a jövőben.[28]

1.3. A preambulumok tartalma

Liav Orgad izraeli jogprofesszor meghatározása szerint a preambulumok tartalmukat illetően utalhatnak szuverenitásra, történelemre, az elérendő célokra, nemzeti identitásra, vagy vallási elemekre. Az alábbiakban ezeket vizsgálom.

A szuverenitás forrását a legtöbb preambulum meghatározza szövegében. A nemzeti alkotmányok esetében ezt nevezhetjük felhatalmazási klauzulának[29] is. Néha a szuverenitás magától a néptől eredeztethető *(„We the people of…” – „Mi, a … népei…”*), amivel a népesség nagy része azonosulni tud. Hogy az ENSZ Preambulum esetében a kifejezés miért okoz bonyodalmat, a tanulmány második részében fejtem ki. Más esetekben a szuverenitás származhat a nemzettől, nemzeti alkotmányok esetében, ami egy kevésbé semleges meghatározása a szuverenitás eredetének. A szuverenitás a preambulumokban megilletheti a képviseleti szerveket is, vagy államokat, például konföderációk esetében (föderációk és konföderációk esetében külön tartalmi elem a preambulumban az államalkotó tartományok felsorolása[30]). A szuverenitás forrásának megjelölése nem mindig választható el az önmeghatározástól,[31] amely szintén fontos kezdőeleme egy preambulumnak.

[26] FOTI – GINSBURG – ROCKMORE 2013.
[27] SILAGI 2011.
[28] FOGEN 1995.
[29] KUKORELLI – MÁTHÉ 2011.
[30] ANTAL 2011.
[31] ANTAL 2011.

A történelmi utalások a nemzetek nyelvéhez, örökségéhez, hagyományaihoz kötődő történetek lehetnek. Ezek adják és formálják a közös identitást. A dél-afrikai preambulum[32] például kiemeli a múltbéli igazságtalanságokat és tiszteletben tartja azokat, akik az igazságért és a szabadságért szenvedtek. Az ENSZ kapcsán Truman elnöknek volt egy hasonló megjegyzése, a San Franciscó-i konferenciát megnyitó beszédében[33](*„The y gavetheir lives, sothatothersmightlive in security. The y diedtoinsure justice."/ „Életüket adták, hogy mások biztonságban élhessenek. Az igazságért haltak meg."*), ám ez nem került bele a Preambulumba. Egy másik példa Kína alkotmánya,[34] melynek preambulumában hosszú történelmüket méltatják (*„China is one of the countries with the longest historie sin the world"/ „Kína a világ leghosszabb történelmű országainak egyike"*), majd fejtik ki részletesebben. Kelet- és Közép-Európa államaiban az alkotmány preambulumokra a függetlenségért tett nemzeti erőfeszítéseket kiemelése jellemző.

A történelmi elemeken belül is alkalmazhatunk egy csoportosítást: a preambulumok premodern és modern történelmi utalásokat, évszámszerű hivatkozásokat tartalmazhatnak. A történelmi elemek lehetnek illusztráció, elhatárolódás (a közelmúlttól) és kontinuitás megfogalmazásának eszközei.[35] Az ENSZ Preambulum esetében a történelmi utalás két konkrét világtörténelmi eseményhez köthető, a már említett két világháborúhoz *(„megmentjük a jövő nemzedékét a háború borzalmaitól, amelyek életünk folyamán kétszer zúdítottak kimondhatatlan szenvedést az emberiségre")*. Ebben az esetben a lehető legerősebb történelmi elhatárolódásról beszélhetünk.

Ami a közös célokra való utalásokat illeti, tartalmilag leginkább a nemzetközi preambulumoknál van súly a közös célokon, mint az az ENSZ Alapokmány Preambulumánál is látszik. Ezek a gyakran említett közös célok alapvetőek a társadalom számára. Lehet szó általános elvekről (igazság, testvériség, emberi jogok), gazdasági célkitűzésekről, vagy egyéb célokról. Lehetnek absztraktabb dolgok is, mint a boldogság vagy a jólét. Néhány preambulum, például a fülöp-szigeteki,[36] még a szeretet fogalmát is megjelöli. Az EU-államok alkotmányainak preambulumában pozitívumnak számít, ha tartalmaznak egyfajta „európai klauzulát",[37] amelyben kinyilvánítják, hogy osztoznak az EU-val az uniós értékekben és célokban.

---

[32] A Dél-Afrikai Köztársaság Alkotmányának Preambuluma. In: http://www.thepresidency.gov.za/docs/reports/annual/2008/preamble.pdf

[33] Truman, Harry S: *„Address to the United Nations Conference in San Francisco"* April 25, 1945. In: http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=12391 [saját fordítás]

[34] A Kínai Népköztársaság Alkotmányának Preambuluma In: http://www.npc.gov.cn/englishnpc/Constitution/2007-11/15/content_1372962.htm

[35] FEKETE Balázs: *Történeti elemek az EU-tagállamok alkotmány-preambulumaiban*. In: LAMM 2011.

[36] A Fülöp-szigetek Alkotmányának Preambuluma. In: http://www.gov.ph/constitutions/the-1987-constitution-of-the-republic-of-the-philippines/the-1987-constitution-of-the-republic-of-the-philippines-preamble/

[37] VÖRÖS Imre: *Preambulumot az Alkotmányhoz – de milyet?* In: LAMM 2011.

Magyarország Alaptörvényének preambuluma[38] (a *Nemzeti Hitvallás*) tartalmaz európai klauzulát.[39] A nemzeti preambulumokban gyakran található nemzeti hitvallás. Ez lehet egyfajta elhivatottság a jövőbeli törekvéseket illetően, vagy nemzetközi szerződések mellett való elköteleződés. Az ENSZ Alapokmány Preambulumának esetében a közös célok és a tanulmány negyedik fejezetében elemzett értékek nagyrészt átfedik egymást.

A preambulumok tartalmazhatnak hivatkozást Istenre. Ilyen preambulumok a Kanadai Charta[40] és Svájc alkotmányának[41] preambulumai. Egyes preambulumok más vallási elemekre is hivatkoznak, például a Szentháromságra (a görög,[42] az ír[43] alkotmányok). Ezek a preambulumok a hatalom transzcendens forrásait idézik fel.[44] Az ENSZ Alapokmány Preambulumában nincsen ilyen utalás, pedig a holland küldöttség támogatta volna Isten említését.[45] 2008-as adat szerint a világ nemzeti alkotmányainak megközelítőleg 74%-a tartalmaz preambulumot, ezeknek pedig nagy része, megközelítőleg 45%-a utal Istenre, annak ellenére, hogy jogi konnotációja az ilyen bekezdéseknek nincsen.[46] Ennél a tartalmi elemnél is bevezethető egy alcsoportosítás, aszerint hogy az Istenre való hivatkozás deklaratív-pragmatikus, a nem hívőkre is tekintettel van, vagy szélsőséges esetben imádságos.[47]

A preambulumok tartalmáról összegzésképpen elmondható, hogy bár fellelhetőek a fent említett közös tartalmi elemek, minden preambulumnak megvannak a maga sajátos tartalmi vonásai is.[48]

1.4. A preambulumok funkciói

Egy magyar tanulmányban[49] a preambulumok funkcióit mint egy skálát vázolja fel a szerző, melyen az egyik szélsőség a preambulum díszítő elemként való szemlélete, a másik pedig a preambulumnak való kötelező jogi erő tulajdonítása. A kettő között az a

[38] Magyarország Alaptörvényének Preambuluma (Nemzeti Hitvallás) . In: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV

[39] *„Hisszük, hogy nemzeti kultúránk gazdag hozzájárulás az európai egység sokszínűségéhez.”*

[40] A Kanadai Alkotmány Preambuluma. In: http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/Const/page-1.html

[41] Svájc Alkotmányának Preambuluma. In: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=179791

[42] Görögország Alkotmányának Preambuluma. In: http://www.cecl.gr/RigasNetwork/databank/Constitutions/Greece.html

[43] Írország Alkotmányának Preambuluma. In: https://www.constitution.ie/Documents/Bhunreacht_na_hEireann_web.pdf

[44] FEKETE 2011.

[45] SPIJKERS 2011: 99., 228. lábjegyzet.

[46] SILAGI 2011.

[47] ANTAL 2011.

[48] ORGAD 2010.

[49] ANTAL 2011.

nézet áll, amely szerint a preambulumot értelmezési segédletnek tekintjük. Ez egy egyszerűbb funkcionális felosztás, a továbbiakban egy összetettebbet ismertetek.

Makane Moïse Mbengue genfi jogprofesszor csoportosítása szerint a preambulumoknak négy fő funkciója lehet egy szerződésben: interpretáló, kiegészítő, magába foglaló vagy kötelező erejű. Ezek a szerepek egyszerre, vagy külön-külön is érvényesülhetnek.

Ami az interpretáló funkciót illeti, széleskörűen elfogadott, hogy a preambulumokban említett motívumok, célkitűzések felhasználhatóak a későbbiek, a szerződés további részének értelmezésében. Ezt az elvet a szerződések jogáról szóló 1969. évi Bécsi Egyezmény is lefekteti. Ám ehhez egy preambulumnak konkrétnak és precíznek is kell lennie, meg kell határoznia a szerződés célját és a szerződő felek szándékait. Ezt mutathatja a gyakorlatban való alkalmazásuk is a nemzetközi vitarendezési szervekben, például az ENSZ Nemzetközi Bíróságon.

A kiegészítő szerep annyit jelent, hogy a preambulumok lefedhetnek jogi réseket a szerződés szövegében.

A magába foglaló jellegű preambulumok a szerződést, amelyhez tartoznak, összekapcsolják más szerződésekkel vagy szerződések részével. Ezt azért szokták alkalmazni, hogy elkerüljék az ütközéseket a különböző szervek, szervezetek, vagy rezsimek között.

Ami a kötelező jelleget illeti, általában a nemzetközi jogrendszerben a preambulumoknak nincs akkora erejük, hogy kötelezettségeket rójanak a szerződő felekre, ezért általában általános nyelven vannak megfogalmazva és nem kreálnak szubsztantív kikötéseket. Leginkább a felek jó szándékának a kifejezésére hivatottak, a szándékaik magyarázatára, és esetleg természetjogi hivatkozásra. Így elsősorban politikai jelentőséget kapnak.[50]

Mbengue csoportosítását kiegészíteném az integrációs funkcióval.[51] Ez a funkció nem a preambulumot tartalmazó szerződésre vagy egyéb dokumentumra vonatkozik, hanem azokra, akiktől a preambulum szerinti szuverenitás ered. A közös múlt és a közös értékek különböző nemzeteket, etnikumokat egy néppé kovácsolhatnak össze.

A fenti funkciók közül az ENSZ Alapokmány Preambulumára leginkább az interpretáló szerep illik, mert a fókusz közös célok megfogalmazásán van. A Preambulum megadja az Alapokmány felütését, alaphangját és kontextusát. Az első két bekezdés létjogosultságot (*raison d'Être*) ad a szervezetnek. Mindazonáltal egyenlő súllyal bír az Alapokmány többi részével, ám célja nem a kötelezettségek kirovása.[52]

1.5. A preambulumok típusai

[50] MBENGUE 2006.
[51] FEKETE 2011.
[52] Cot, Jean-Pierre: *United Nations Charter*, 2011. április, Max Planck Encyclopedia of Public International Law. In: http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e539?rskey=nhuGUG&result=4&q=&prd=EPIL

Elöljáróban megjegyzendő, hogy általános preambulum-modellt lehetetlen felvázolni.[53] A fenti csoportosítások kiegészíthetőek azonban az Orgad-féle preambulum-típus csoportosítással. Liav Orgad ünnepélyes-jelképes, interpretáló és szubsztantív csoportokra osztja a preambulumokat. Ahogyan a funkciókat, a típusokat sem választják el éles vonalak egymástól, ennek ellenére a típusok segítségünkre lehetnek az ENSZ Alapokmány Preambulumának jellemzésében.

Az első csoport, az ünnepélyes-jelképes preambulum először Platón *Törvények* című művében lett kidolgozva. Platón szerint a preambulumoknak meggyőzőnek kell lenniük, a „törvény lelkének", amely tudatja az emberekkel, hogy a törvények morálisak. Platón preambulum-fogalma igazolni hivatott a törvényeket. Célja továbbá a törvény keménységének enyhítése, mindezt absztrakt fogalmakkal és költői ideákkal teszi. Erre a fajtára jó példa az Egyesült Államok alkotmányának preambuluma,[54] mely szimbolikus, de nincsen jogilag kötelező ereje. Az ENSZ Alapokmányának Preambuluma ünnepélyessége miatt nagyon közel áll ehhez a csoporthoz. Ünnepélyes-jelképes részei véleményem szerint leginkább az ünnepélyes hangvételű igékben és szűkebb szövegkörnyezetükben rejlenek, ilyenek például a *„megmentjük"* és az *„újból hitet teszünk"* szavak. Valójában a Preambulumnak szinte minden állítmánya olyan mértékű elhatározást, határozottságot mutat, amiről méltán állíthatjuk, hogy ünnepélyes. Az értékek közül a békének van a legünnepibb jellege, amelyet az 1945-ös történelmi aktualitásával és retorikai alkalmasságával indokolnék. Az eredeti (angol nyelvű) szöveg a „háború korbácsát" emlegeti (*„thes courge of war"*, amelyet a *„háború borzalmainak"* fordítottak), ezért nem csak az ünnepélyes, de a jelképes jelző is illik a Preambulumra. A szomszédság (*„egymással jó szomszédként békességben élünk együtt"*) is értelmezhető jelképként, bár ez attól függ, hogy mennyire tág értelemben vesszük.[55]

A második csoport az interpretáló preambulumoké. Ez a típusmegnevezés átfedésben van Mbengue funkcionális csoportosításával. Az ENSZ Alapokmány Preambulumának interpretatív jellege az értékeken keresztül nyilvánul meg, melyek kiindulópontjai az Alapokmány egyes fejezeteinek. Ezt a szoros viszonyt – Preambulum és Alapokmány között – a 3.3. fejezetben fejtem ki bővebben.

A harmadik csoport a szubsztantív preambulumoké. Ezek azok a preambulumok, amelyek tartalmuknál fogva önmagukban is törvényerejűek, független forrásai a jogoknak és kötelességeknek. Ilyen preambulumokkal Franciaország,[56] India,[57] Nepál[58]

---

[53] FEKETE 2011.

[54] Az Egyesült Államok Alkotmányának Preambuluma. In: http://constitutioncenter.org/constitution/preamble/preamble

[55] Bővebben kifejtve a tanulmány 3.3. fejezetében.

[56] Franciaország Alkotmányának Preambuluma. In: http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Preamble%201946%20ENG.pdf

[57] India Alkotmányának Preambuluma. In: http://india.gov.in/sites/upload_files/npi/files/coi_preface.pdf

[58] Nepál Alkotmányának Preambuluma. In: http://berkleycenter.georgetown.edu/resources/quotes/constitution-of-nepal-preamble

és Bosznia-Hercegovina[59] esetében találkozhatunk.[60] Az ENSZ Preambulumra ezen harmadik csoport jellemzői nehezen illeszthetőek, ugyanis a Preambulumnak önmagában nincsen kötelező jellege, csak az Alapokmány első fejezetével együtt olvasva.[61] Bár a szakirodalomban léteznek ezzel ellentétes vélemények, tehát amelyek a Preambulum kötelező jellege mellett állnak ki,[62] ezek is csak a Preambulum egy-egy részletére vonatkoznak.

Mindhárom preambulum-típusnak megvan a maga ereje, hangsúlya és szépsége. Az irodalomban az előszavak szárazabbak, mint a műalkotás. Ezek a típusok viszont jól mutatják, hogy ha egy szerződésnek vagy egy törvénynek a belső vagy nemzetközi jogi értékén túl történeti, művészeti vagy egyéb értéke van, az elsősorban a preambulumában található. A preambulumok tehát sokkal többet hordoznak magukban, mint az előszavak általában, és ennek megfelelően kell rájuk tekinteni. Bármilyen típusú preambulumról is van szó, a preambulum fontossága egy alkotmányban vagy nemzetközi szerződésben nem alábecsülendő, ugyanis a preambulumok mint „küldetésnyilatkozatok" („*missionstatements*") erős motiváló erővel bírnak.[63]

1.6. Az alkotmányozó szerep

A fenti funkciók mutatják, hogy a preambulumoknak többféle szerepük is lehet az alkotmányozásban, nemzettől függően. Ha az alkotmányozás kérdését az ENSZ Preambulumra vonatkoztatjuk, azt láthatjuk, hogy bár nem egy világalkotmányról van szó, amit meglehetősen utópisztikus is lenne feltételezni, mégis szerepet kap a Preambulum a nemzetközi jog alkotmányossá válásában. Deklarálja, hogy a nemzetek megteremtik *„azokat a feltételeket, amelyek mellett az igazságosság és a nemzetközi szerződésekből, valamint a nemzetközi jog egyéb forrásaiból eredő kötelezettségek iránti tisztelet fenntartható"*. Ez a mondatrész azért került a Preambulumba, mert az alapítók egy új jogrendszert akartak létrehozni, egy „ENSZ jogrendszert" a hagyományos nemzetközi jogon alapuló akkori rendszer helyett.[64] Tehát ha az ENSZ Alapokmánya nem is tekinthető a világ alkotmányának, a nemzetközi közösségének igen.[65] Mindazonáltal érdemes megjegyezni, hogy az Alapokmány, és így a

[59] Bosznia-Hercegovina Alkotmányának Preambuluma. In: http://www1.umn.edu/humanrts/icty/dayton/daytonannex4.html
[60] ORGAD 2010.
[61] ORGAD 2010.
[62] Lásd a tanulmány 3.3. fejezetét, illetve azon belül Bruno Simma álláspontját.
[63] FOTI – GINSBURG – ROCKMORE 2013.
[64] SPIJKERS 2011: 72.
[65] KUNIG, Philip: *United Nations Charter, Interpretation of,* 2006. szeptember, Max Planck Encyclopedia of Public International Law. In: http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e542?rskey=UcSOdA&result=9&q=contract%20interpretation&prd=EPIL

Preambulum értelmezése is, változik az idő múltával. Maguk az alapítók írták ilyen szándékkal a szöveget.[66]

2. Történeti háttér

Tanulmányom központi témája az ENSZ Alapokmányának Preambuluma és a benne megfogalmazódó értékek, ezért történeti szempontból azokat a lépéseket vizsgálom, melyek hozzájárultak a vizsgált értékrend kialakulásához. A *Külső tényezők* alcím a történelmi állomásokat jelöli, először filozófiatörténeti, majd történelmi megközelítésben, míg a *Belső tényezők* rész az 1945-ös konferencia kiemelt szereplőire és elképzeléseikre, filozófiájukra koncentrál. A *Külső tényezők* című alfejezetben a múltat nézem a jelen szemszögéből, míg a másikban perspektívát váltok, és azt vizsgálom, hogyan tekinthettek az ENSZ alapítói és az Alapokmány szövegezői a jövőbe, azaz a mi jelenünkbe is.

2.1. Külső tényezők

Amikor azt kutatom, hogy mi vezetett az ENSZ-ben megalapozott értékrend kialakulásához, magát az ENSZ történetét vizsgálom. Az értékek szempontjából viszont a lépések, melyek az alapításhoz vezettek, távolabbra nyúlnak az Egyesült Nemzetek születésénél, még az ötleténél is távolabbra.

2.1.1. Filozófiatörténet

A kozmopolita filozófusok az ókor óta állnak ki egy közös érdekekre és értékekre alapozott világért.[67] A kozmopolitizmus az ókori Görögországból eredeztethető. Két ága volt: a sztoikus és a cinikus. A sztoikus kozmopoliták egy szilárd globális közösségben hittek, míg a cinikusok a szabad egyének világában, akik semmiféle közösséghez nem tartoznak. Utóbbiak közül Szinópéi Diogenész alakja emelkedik ki, aki Platón kortársa volt. A politikai filozófusokat inkább a pozitívabb, sztoikus ág inspirálta. E szerint a világ polgárai osztoznak egy közös racionalitáson, közös értékeken és egy közös sorson, a különböző kulturális hátterek ellenére is. Immanuel Kantot sokan ilyen pozitív, sztoikus értelemben vett kozmopolita filozófusnak tartják. Kant filozófiája szolidaritást és egyfajta kölcsönösséget diktál: bánjunk úgy másokkal, ahogyan magunk szeretnénk, hogy velünk bánjanak.[68] Ez a fajta reciprocitás megjelenik több filozófiai ágazatban és vallásban is, akár a Távol-Keleten, például a taoizmusban is.[69] A Bibliából „jézusi aranyszabályként" ismert: *„A mit akartok azért, hogy az emberek ti veletek cselekedjenek, mindazt ti is úgy cselekedjétek azokkal; mert ez a törvény és a próféták."*[70]

---

[66] SPIJKERS 2011: 131.
[67] SPIJKERS 2011: 5.
[68] SPIJKERS 2011: 21–-24.
[69] NAHOCZKY Csaba előadása [2014]. Kína-Tanulmányok: *Kínai filozófia.*
[70] Károli Biblia, Máté 7:12.

A sztoikus ág szolidaritásának és kölcsönösségének a cinikusok szabadságfogalmával való összeegyeztetését a humanizmus oldotta meg. A humanisták „világközösségre" és „világjogra" hivatkoznak.[71] A humanisták közül Rotterdami Erasmust érdemes kiemelni. Az ókori filozófusokhoz hasonlóan hangsúlyozta az emberiség egységét a nemzeti és vallási megosztottsággal szemben, amit azzal támasztott alá, hogy az ember természettől fogva szociális és harmóniában hivatott élni.

A kora-modern természetjogi filozófia is hajlott a kozmopolitizmus felé, s ez az irány vezetett a nemzetközi jog megalapozásához is. Grotius volt az, aki „államok nagy társadalmát" képzelte el, amelyet a „nemzetek joga" tart össze.

A felvilágosodás korában a kozmopolita világnézet mondhatni reneszánszát élte, több okból is. Nőtt a kapitalizmus és a világ-kereskedelem, valamint ennek elméleti vetületei, nőttek a birodalmak, hosszabb, akár földkörüli utazások váltak lehetségessé, új felfedezéseket tettek az emberek. Mindemellett újra érdekelni kezdte a gondolkodókat az ókori görög filozófia, és felmerült az emberi jogok fogalma. A kozmopolitizmus számára a legnagyobb impulzust az amerikai függetlenségi háború és a francia forradalom adták. Még egyszer érdemes itt említeni Immanuel Kantot, aki megalkotta a „kozmopolita jog" fogalmát, melyen belül az emberek jogai őket, mint világpolgárokat illetik meg, s nem mint egy-egy állam polgárait. Az alkotmányos jog és a nemzetközi jog mellett ez egy harmadik jogi szféra lenne.[72]

A kozmopolita nézet a gyakorlatban is létezik, és manapság, ahogy a világ egyre „kissebbé" válik, egyre meggyőzőbbnek tűnik. A kommunikációs forradalom „kilapította" a világot. Maga a kozmopolitizmus eszméből lassan ténnyé alakul: a globális kooperáció meghaladja a koegzisztencia szintjét.[73]

2.1.2. Történelem

Amikor történelmi szemszögből vizsgálom az ENSZ létrejöttét, az 1648-as vesztfáliai békéig megyek vissza. Ez a béke jelenti ugyanis azt az időpontot, amikortól életbe lépett a diplomáciai kapcsolatokon, szerződéses alapon történő együttműködés, megjelent a szuverén nemzetállamok közösségét mutató nemzetközi rend, azaz a nemzetközi politika először vette fel ma ismert formáját.[74]

A világ országainak célja, bár gyakran léptek egymással szövetségre, minden körülmények között saját szuverenitásuk megőrzése volt. 1648-ban a vesztfáliai béke megkötésével, a harmincéves háborút (1618–1648) követően, létrejött az államok modern rendszere. Közel százötven évvel később, 1795-ben, írta meg Immanuel Kant *Az örök béke* (*Zum Ewigen Frieden*) című filozófiai művét, amely a globális föderációk mellett érvelt. A tanulmány főleg morális és etikai alapjait vizsgálta annak, hogy szabad államok szövetségre lépjenek és egymással együttműködve fenntartsák a békét.

[71] SPIJKERS 2011: 25–26.
[72] Stanford Encyclopedia of Philosophy. Cosmopolitanism. In: http://plato.stanford.edu/entries/cosmopolitanism/
[73] SPIJKERS 2011: 26–27.
[74] ARATÓ Krisztina – KOLLER Boglárka [2009]: *Európa Utazása.* Gondolat Kiadó, Budapest. 16.

Hasonló ötlete volt William Penn-nek, aki a késő 17. században vetette fel egy világparlament létrehozásának lehetőségét.[75] A kanti logikán felbuzdulva Európában 1815 és 1822 között négy konferenciát is tartottak (kezdve a bécsi kongresszussal).

A 19. századot, az „európai koncert" az európai hatalmak és vezetőik összehangolt fellépése jellemezte. A 20. századra már teljesen elterjedt az elképzelés az államok globális gyülekezetéről. A világ nemzetei két alkalommal is részt vettek ún. békekonferenciákon: Hágában, 1899-ben és 1907-ben. Ám az első világháború megszakította az európai koncertet és romba döntötte a több mint egy évszázadon át fennálló hatalmi egyensúlyi rendszert Európában. Ez az összeomlás a szuverenitás és a be nem avatkozás újraértelmezésére késztette az országokat, különösen az Egyesült Államokat, mely egyre nagyobb nehézségek árán próbálta fenntartani semlegességét az európai konfliktust illetően. Amikor az Egyesült Államok is belépett a háborúba, Wilson elnök az alapító atyák függetlenségi elvét a kölcsönös függőség elvével helyettesítette be, és az Egyesült Államok globális szerepét kezdte hangsúlyozni. Ő volt annak a folyamatnak a beindítója, melyet elnök utódaival együtt huszonöt év alatt sikerült véghezvinni: egy működőképes globális szervezet létrehozását.[76]

Az 1918. január 8-án kibocsájtott 14 pontja között Wilson utolsóként ezt írta: *„XIV. Különleges szerződésekkel meg kell alakítani a nemzetek általános szövetségét avégből, hogy a nagy és a kis államok politikai függetlensége és területi sérthetetlensége kölcsönös garanciákkal biztosíttassék."*[77] Ez a szövetség a Népszövetség (teljes nevén Nemzetek Szövetsége) hivatott lenni. A Népszövetség jelentette a nemzetközi közösség első kísérletét arra, hogy intézményesítsék a nemzetközi együttműködést, és hogy egy olyan nemzetközi szervezetet hozzanak létre, amely állandó szervekkel rendelkezik a világbéke védelmezésére. Hasonlóra nem volt precedens a nemzetközi kapcsolatok történetében. A nemzetközi béke tekintetében a Népszövetség építhetett az európai koncert és a hágai békekonferenciák tapasztalataira, de ezen is túl egy kollektív biztonsági rendszer létrehozását célozta meg. Jan Smuts dél-afrikai tábornok röpirata volt az első publikus közlemény a Népszövetségről, mely széles körben népszerűsítette az ötletet, s amelyben Smuts a szervezet struktúráját is leírta. A Népszövetség hivatalosan 1920. január 10-én kezdte meg működését, a versailles-i békék életbe lépésével egyidőben. Ám a szervezetnek több problémával is szembesülnie kellett. Talán a legfontosabb, hogy sohasem élvezte minden nagyhatalom támogatását, s így nem volt hatalma ezek agresszív cselekedetei felett. A Népszövetség alkalmatlannak bizonyult a nemzetközi béke fenntartására, több állam is kilépett a szervezetből. Ennek ellenére nem hanyagolhatóak el eredményei. Már maga az ötlet is hihetetlen nagy reményt és hitet hozott a nemzetközi haladásba. Legalább tizenöt évig a nemzetközi kooperáció általános, állandó fórumaként

[75] TAMS, Christian J.: *League of Nations*, 2006. szeptember, Max Planck Encyclopedia of Public International Law . In: http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e519?rskey=nhuGUG&result=1&q=&prd=EPIL

[76] SCHLESINGER 2003: 17–19.

[77] Wilson elnök 14 pontja. In: http://www.huszadikszazad.hu/1917-december/nagyito/wilson-elnok-14-pontja .

működött és alapítása már önmagában hatalmas pozitív változást jelentett a nemzetközi kapcsolatok lebonyolításában.[78]

Mivel a Népszövetség végül nem tudott eredményesen fellépni az 1930-as évek agresszióival szemben, a második világháború során kialakult az igény egy átfogó, univerzális szervezetre, amely a népszövetségi rendszer hibáit kiküszöbölve képes működni.[79] A Népszövetség bukásának körülményei jelentős szerepet játszottak a háború után kialakítandó nemzetközi szervezetről szóló tárgyalások formálásában. A kezdetektől egészen az Alapítóokmány aláírásáig az ENSZ megalapításába az Egyesült Államok fektette a legtöbb energiát.[80] Ez azért nem volt meglepő, mert 1945-ben az Egyesült Államok volt az egyetlen nagyhatalom, melynek erői még épségben voltak, gazdasága pedig gyakorlatilag érintetlen volt. Így ők mutatták az utat az új nemzetközi szervezet létrehozásához.[81] Emellett más nemzetek is jelentősen hozzájárultak: ötleteket hoztak és módosításokat javasoltak. Olyan különböző személyiségek játszottak fontos szerepet a folyamatban, mint Sir Alexander Cadogan (a brit külügyekért felelős helyettes államtitkár), Andrej Gromiko (szovjet nagykövet), Jan Smuts (dél-afrikai tábornagy) vagy Herbert Vere Evatt (ausztrál politikus). Fontos még megemlíteni Leo Paszvolszkijt (amerikai köztisztviselő), Edward Stettiniust (amerikai államtitkár), és magát Franklin Delano Roosevelt elnököt is mint az ENSZ alapításában legfontosabb szerepet játszó személyeket. Roosevelt, Sztálinnal és Churchill-lel ellentétben mindig jelen volt a folyamatok alakulásakor, és meggyőződése volt, hogy egy új, a Népszövetségnél erősebb nemzetközi szervezet létrehozására van szükség a béke fenntartásához. Alapvetően úgy gondolta, hogy mind a négy nagyhatalom (az Egyesült Államok, Kína, Nagy-Britannia, Oroszország) támogatása elhanyagolhatatlan az eredményességhez.[82]

Roosevelt 1941-es év elején tartott *Négy szabadság* beszéde új perspektívákat nyitott meg. (A négy említett szabadság a vallásszabadság, a szólásszabadság, valamint a nélkülözéstől és félelemtől mentes élet voltak.)[83] 1941. augusztus 14-én Churchill és Roosevelt aláírták az Atlanti Chartát, amely *„az általános biztonságnak szélesebb, állandó rendszerének megalapítására”* hivatkozott. Az 1942. január 1-ei Egyesült Nemzetek Nyilatkozatát 26 háborúban álló nemzet írta alá, amelyek a tengelyhatalmakat legyőzve[84] az Atlanti Charta elveit kívánták követni. Magát az „Egyesült Nemzetek” fogalmát Lord Byron *Childe Harold Zarándokútja* című verses művéből kölcsönözték. 1942-től kezdve Sumner Welles államtitkár-helyettes több bizottságot is elnökölt, a háborúk utáni külkapcsolatokat illetően, ahol megkezdték az

[78] TAMS 2006.

[79] SZÉKELY Andrea [2011]: *Az ENSZ, mint a béke záloga?* MA-szakdolgozat, BCE Társadalomtudományi Kar, Nemzetközi Tanulmányok Intézet. 10.

[80] COT, Jean-Pierre: *United Nations Charter, History of,* 2011. április, Max Planck Encyclopedia of Public International Law. In: http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e541?rskey=nhuGUG&result=5&q=&prd=EPIL

[81] SCHLESINGER 2003: 8.

[82] COT 2011.

[83] SCHLESINGER 2003: 31.

[84] SCHLESINGER 2003: 38.

ENSZ-szel kapcsolatos tervezést. A tervek több ponton konfliktust váltottak ki Welles és más állami tisztviselők, például Paszvolszkij között, és Welles 1943 augusztusában lemondott. Paszvolszkij munkacsoportot alakított és Welles vázlata, de egyéb, külföldi javaslatok alapján is összeállított egy próbajellegű Alapokmányt. A következő lépések megtételéhez a nemzetközi szervezet létrehozásában a nagyhatalmak egyetértésére volt szükség. Erre szolgáltak a moszkvai és a teheráni csúcstalálkozók. Teheránból visszatérve Roosevelt maga is dolgozott az Alapokmány vázlatán. 1944-ben az Egyesült Államok bejelentette a nagyhatalmak számára, hogy nemzetközi konferenciát kíván tartani az ügyben, s a nagyhatalmak elfogadták a vázlatot, minta vita alapját. 1944. augusztus 21-én gyűltek össze Dumbarton Oaksban, Washington közelében. A konferenciát Stettinius készítette elő és elnökölte, a két másik legfontosabb résztvevőt pedig Cadogan és Gromiko jelentették. Az ülések zártak voltak, de a sajtóval már ekkor problémák akadtak a kiszivárogtatásokat illetően. A Dumbarton Oaks-i javaslat, azaz a *Javaslat egy Általános Nemzetközi Szervezet Létrehozására* végül egy meglehetősen teljes vázlatát adta az Alapokmánynak. Olyannyira, hogy Roosevelt a dokumentum publikálása mellett döntött, s ezzel a közvélemény nyomását helyezte a kongresszusra. Az ENSZ alapítása kapcsán még Sztálint kellett meggyőzni, amire Jaltában volt esély.Ezen az 1945 februárjában lezajlott, több szempontból rendkívül fontos döntésekre jutó konferencián Roosevelt, Churchill és Sztálin megegyeztek a kialakítandó szervezet működésének alapelveiben.[85] Bár a konferencia harmadik napján Sztálin említette a Szovjetunió 1939-es kiutasítását a Népszövetségből, Molotov (a szovjet külügyminiszter) másnap – Stettinius nagy megkönnyebbülésére – bejelentette, hogy a tervezet számukra is elfogadható. Úgy döntöttek, hogy a konferenciát az Egyesült Nemzetek Nyilatkozatát aláíró 26 állam számára nyitják meg, illetve azon országok számára, akik megszüntették diplomáciai kapcsolataikat a tengelyhatalmakkal, és 1945. március 1-ig legalább az egyiknek hadat üzentek. Itt merültek fel az első problémák a kisebb államokkal, ugyanis Argentína egykori nácibarát semlegessége komoly fejtörést okozott felvételekor. További nehézségek akadtak a lengyelekkel, Japán ügyében, illetve a latin-amerikai államok politikai eljárásmódjai kapcsán. Franciaország enyhén sértve érezte magát, amiért de Gaulle előzőleg nem volt hivatalos Jaltába, de a francia kormány úgy döntött, elmennek a konferenciára, ahol végül nagyhatalmi státuszt kaptak. Roosevelt döntésére a konferenciát San Franciscóban tartották meg 1945. április 25-étől kezdődően. Roosevelt két héttel a konferencia megnyitása előtt halálozott el, miközben az arra szánt nyitó-beszédét készítette elő.[86] Még azon is gondolkodott, hogy a konferencia után lemond amerikai elnökségéről, hogy az ENSZ első főtitkára lehessen. Ha ő nem lett volna ott korábban hajtóerőként, az ENSZ nem, vagy teljesen más formában jött volna létre, mint ahogyan azt ma ismerjük.

Roosevelt utódjának, Harry Truman elnöknek első döntése az volt, hogy megerősítse a konferencia Roosevelt által bejelentett időpontját.[87] Amikor 1945-ben megkezdődött a konferencia San Francisco-ban, a második világháború a végéhez közeledett. Az ENSZ legnagyobb kihívása pedig az volt, hogy találjon egy olyan ürügyet a világ nemzeteinek

[85] ARATÓ – KOLLER 2009: 54.
[86] SCHLESINGER 2003: 2.
[87] COT 2011.

összetartására, ami jobb, mint a közös ellenségkép.[88] Spijkers szerint ezek a globális értékek voltak, melyekről a későbbiekben lesz szó.

Ami a struktúrát illette, a Közgyűlés mellett négy bizottságban folyt a munka, melyek az Alapokmány különböző részeiért voltak felelősek (köztük az egyik a Preambulumért is). A szövegek több fázison, több bizottsági szinten mentek keresztül, mire elérték a végleges formájukat. A munka nyelve az angol és a francia volt.

A konferenciát hátráltatta az argentin és a lengyel kérdés, a regionalizmus, a gyarmatok és a még háborús területek helyzete, és egyéb vitás kérdések, de végül mindenben sikerült konszenzusra jutni, óvatos fogalmazásokkal vagy új fogalmak bevezetésével a szövegekbe. Mindezek ellenére több törésvonal is érezhető maradt. A hidegháború előszele már jelen volt, és a nagy- és kis államok között is érvényesült egy megosztottság, nevezetesen a vétó kérdése felett.[89] A 45 kis állam és az 5 nagy között mégis kialakult egyfajtaegyensúly, ahogyan a kis államok az idealizmust, a nagyok a realizmust képviselték.[90]

A Preambulum ügye volt az utolsó ügy, amiben lépni kellett. Dumbarton Oaksban az Alapokmánynak még nem volt preambuluma. Smuts tábornok volt az, aki a San Francisco-i konferencia előtt néhány héttel Londonban ajánlotta, hogy az Alapokmányt *„előzze meg egy Preambulum, mely ENSZ céljait az emberi elmének és a szívnek tetsző nyelvezetben tárja fel."* Smuts be is adott egy szöveg-javaslatot, de ezzel szemben (részben) végül az amerikai egykori irodalomprofesszor, Virginia Gildersleeve rövidebb változata érvényesült, melyet május 29-én fogadtak el. [91] A kezdő szavakat (*„Mi, az Egyesült Nemzetek népei…"*) Sol Bloom, kongresszusi tag, javasolta az Egyesült Államok alkotmányának kezdő szavai alapján.

Az Alapítóokmányt 1945. június 25-én egyhangúlag elfogadták. Másnap az ötven résztvevő állam képviselői alá is írták.[92] Az ENSZ Alapokmányának aláírása Kant *Zum Ewigen Frieden* című műve megjelenésének 150. évfordulójára esett.[93] Kérdés, hogy szándékos volt-e, de az erre való bizonyíték híján is valószínűsíthető, hogy Kant filozófiája hatással volt az alapítókra.[94]

2.2. Belső tényezők

2.2.1. A kor lenyomata a Preambulum szövegén

Az ENSZ Alapokmányának Preambuluma szövegezésében eléri a Smuts által megfogalmazott célt: egyszerre hat az elmére és a szívre. A történelem egyik legsötétebb korszaka után olyan dokumentumban született meg a „globális tudat",[95]

[88] SPIJKERS 2011: 10.
[89] COT 2011.
[90] SPIJKERS 2011: 65.
[91] SCHLESINGER 2003: 237.
[92] COT 2011.
[93] SPIJKERS 2011: 60.
[94] SPIJKERS 2011: 61., 8. lábjegyzet.
[95] SPIJKERS 2011: 10.

melynek emelkedett soraiból kiolvashatóak nem csak az alapítók, de talán a népek érzései is.

1945 tavasza előtt a világot a háborúk szörnyűségei dominálták. Az ebből fakadó elborzadás az ENSZ megalapításakor a globális értékek erős felértékeléséhez, méltányolásához vezetett. A háborús pusztítások tapasztalatai ösztönöztek a béke és a biztonság értékelésére, a mód, ahogy a háború során az egyénekkel bántak, az emberi méltóság tiszteletben tartására, a gyarmati elnyomás a népek önrendelkezésének előmozdítására, az általános visszaesés pedig a népek haladásának és a fejlődésnek a támogatására. Ezek a törekvések megjelentek a Preambulumban is, melyen keresztül az ENSZ fogalma összekapcsolódott a globális értékekkel. A második világháború vége felé a világban az új kezdet reménye ébredt, s ebben a fordulatban nagy szerepet játszotta hatalommal bíró politikai vezetők lelkében zajló változás is.[96]

A Preambulum első sorainak központi érzelme a félelem. Egyszerre van jelen az elhatározás („*elhatározván*"), a felelősségérzet („*megmentjük a jövő nemzedékét*"), a fájdalom és rémület („*a háború borzalmaitól*"), a megbánás („*kétszer zúdítottak*") és a gyász („*kimondhatatlan szenvedést*"). Ezeknek fő oka a II. világháborúban elkövetett népirtás bűne és az alapvető emberi jogok egyéb szörnyűséges megsértései.[97]

Az a biztonságvágy – és keresés, ami mindezekből következik, volt az egyik előmozdítója az ENSZ létrehozásának, de csak a következő sorokban bontakoznak ki az alapításhoz kapcsolódó pozitív érzések.

Az „*újbóli hit*", a „*megteremtjük*" és az „*előmozdítjuk*" szavak már az elhatározás reményteljes oldalát láttatják. Az e szavakat tartalmazó sorok, és az ezt követőek is egyesítik a felismerés és a hit érzéseit. S bár közvetlenül nem olvasható ki a sorokból, az adott időszakban jelen volt a megbocsátás és a kegyelem is, mint a háború lezárásával járó érzések.

Ezek az érzések adnak keretet azoknak az értékeknek, melyekről a tanulmány harmadik részében lesz szó, és ezek adják a Preambulumnak azt a fajta kompozíciót, mely szinte művészetet tükröz. Hamvas Béla *Anthologia Humana – Ötezer év bölcsessége* című könyvének[98] bevezetőjében különbséget tesz az emberiség „átkozott" („*háborúk, éhség, forradalmak, népek pusztulása*") és „áldott" („*művészetek, vallások, filozófiák, költészet*") története között, kompozícióhoz hasonlítva a történetet. Véleményem szerint a Preambulum ennek a kompozíciónak mind a mély, mind a magas hangjait megszólaltatja.

2.2.2. Az alapítók és a Preambulum írói

Amikor az ötven ország képviselői összegyűltek, a kulturális és politikai különbségek a háttérbe szorultak. A világháború borzalmai tudatosították bennük, hogy feladatuk

[96] SPIJKERS 2011: 51.
[97] COT 2011.
[98] HAMVAS Béla [1990]: *Anthologia Humana – Ötezer Év Bölcsessége.* Életünk Könyvek, Szombathely.

nem tűr halasztást.[99] Ezen alfejezet célja közelebb kerülni a múlthoz, annak vizsgálatán keresztül, hogy mi járt a Preambulumhoz köthető személyek fejében, amikor azt megírták, illetve az alapítókéban, amikor megalapították az Egyesült Nemzetek Szervezetét. Az „alapító atyák" fogalmát nem csak az Egyesült Államok alapításánál, hanem az ENSZ megalakulásánál is alkalmazhatjuk. Ezen alapító atyák talán egy még elődeiknél is őszintébb idealizmussal rendelkeztek.[100]

Amikor Harry Truman megnyitotta a San Franciscó-i konferenciát, már első mondataiban hangsúlyozta az esemény jelentőségét és horderejét a történelemben (*„At no timein history has therebeen a more important Conference, or a more necessary meeting, thanthisonein San Francisco, whichyouare opening today."*). Emlékeztette az összegyűlteket Rooseveltre és törekvéseire, és arra buzdította őket, hogy emelkedjenek felül a személyes érdekeiken és azokat az elveket szolgálják, amelyek az egész emberiség hasznára lesznek. Kiemelte a biztonságért és az igazságosságért hozott áldozatokat,és a konferencia résztvevőit a *„jobb világ mérnökeinek"* nevezte (*„architects of the better world"*), akik kezükben tartják az emberiség jövőjét. Truman hasonlóan emlékeztette hallgatóságát a két világháború szörnyűségeire, mint ahogyan a Preambulum emlékezteti olvasóit. A konferenciát megnyitó beszédből kitűnik, hogy Truman átvette a felelősséget, amit addig Roosevelt viselt, és teljes mértékben támogatta az ENSZ megalapítását.[101]

Ahogy Truman is hangsúlyozta: bár nem lehetett ott a konferencián, az ENSZ megalakulásában Truman elődjének, Rooseveltnek is óriási szerepe volt.Roosevelt állapota már évekkel San Francisco előtt romlani kezdett. A jaltai utat, mely kemény volt, s Roosevelt számára talán végzetes, főleg az ENSZ-ért tette meg.[102] Roosevelt lelkesedése volt az egyik oka annak is, hogy a konferenciát az USA-ban rendezték meg. Az elnök szerette volna, ha az ENSZ szorosabban kötődik országához, illetve így talán jobban tudta volna kontrollálni a folyamatokat.[103] A vele készített utolsó interjúból az derül ki, hogy egy új világrendet álmodott meg, s a konferencia vezényletét karrierje csúcsának tekintette volna.[104]

A szövegezők szándékait ugyanolyan fontos ismerni a Preambulum teljes befogadásához, mint az alapító atyákét:

Smuts, a búr háborúk hőse, már a Népszövetség alapításakor jelen volt.[105] 1934-ben, a St. Andrews egyetemen tartott rektori beszédében a szabadságról elmélkedett. Már ott kiemelte a kis nemzetek összetartásának fontosságát és a közös morális értékeket (*„Wesmallones of the earthfeelmutuallydrawntoeachotherin a worldwhich has largelygonecrazywiththe problems of size and scale"*). A beszéd szövege mutatja, hogy Smuts-nak mély történelemi, jogi, és vallással kapcsolatos ismeretei voltak, valamint

[99] SPIJKERS 2011: 145. old.
[100] SCHELSINGER 2003: xvii.
[101] TRUMAN, Harry S: *„Addresstothe United Nations Conference in San Francisco".* April 25, 1945. In: http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=12391
[102] SCHLESINGER 2003: 57.
[103] SCHLESINGER 2003: 61.
[104] SCHLESINGER 2003: 72.
[105] SCHLESINGER 2003: 22.

tisztában volt a béke fontosságával is. Egy új nemzet egyik alapítójaként nyilatkozott Dél-Afrikáról, és ez a fajta lelkesedése a Preambulum szövegén is látszik. Már akkor mélyen elítélte a háborút, és tartott is tőle: nemzetközi kontextusban is rálátott. A legfontosabb megállapítás, amit át akart adni a diákoknak, hogy a világ eredendően jó (*„The world is good."*). A félelmeket indokoltnak látta, de a pesszimizmust nem. Említette az emberi jogokat, a haladást, az együttműködést, az igazságosságot és a boldogságot.[106] A rektori beszédét ismerve már ismerős a fennköltség is, amit Smuts a Preambulumnak kölcsönzött. Jan Smuts filozófiai munkássága, a holisztika területe párhuzamba állítható az ENSZ megalakulásával. Smuts 1926-os *Holism and Evolution* című könyvében megfogalmazza, hogy a holizmus egy tendencia a természetben: a részek kreatív evolúción keresztül olyan egészet alkotnak, mely nagyobb a részek összegénél.[107]

Viszont Smuts személyének van egy másik, negatív oldala. San Franciscóban kiállt a fennkölt eszmékért, míg Dél-Afrikába visszatérve a faji megkülönböztetés politikáját képviselte.[108]

Amikor Smuts beadta a Preambulum javaslatát, az Egyesült Államok küldöttségét nem érdekelte különösebben a Preambulum. Egyetlen személy kivételével. Virginia Gildersleeve-t lázba hozta a tervezet, mivel egykori irodalomprofesszorként és az Egyesült Államok alkotmányának tisztelőjeként komolyan foglalkoztatta a Preambulum megfogalmazása[109]. Gildersleeve, aki a Preambulumot végső formájába öntötte, egyszer úgy fogalmazott, hogy *„a Preambulumnak ott kéne lógnia a világ minden kunyhójának a falán"*.[110]

3. A Preambulum mint jogi dokumentum

Az alkotmányok preambulumainak egyaránt van jogi és politikai tartalma.[111] Az ENSZ Alapokmányának Preambuluma nem teljesen illeszkedik ebbe a mintába. Egyrészt itt már nem „csak" jogról és politikáról beszélhetünk, hanem nemzetközi jogról és nemzetközi politikáról. A Preambulum elfogadása nemzetközi politikai konszenzus eredménye volt. Ezen Preambulum felett nem alakult ki akkora (nemzetközi) politikai „csata", mint az a nemzeti alkotmányok preambulumainál lehetséges. Egy másik szempont, amely szerint meghatározható egy preambulum politikaisága, az a politikai rendszer alakulására való hatása. Az alkotmányok preambulumai általában politikai deklarációik miatt erős politikai súllyal bírnak, ám az ENSZ Alapokmány esetében a Preambulum önmagában nem bír politikai erővel. Ezen összehasonlítás a politika és a nemzetközi politika különbségei miatt is nehéz, de az előbbi megállapítások miatt

[106] SMUTS, Jan C. [1934]: *Freedom.* A. MacLehose&Company, London. 11–36.
[107] SMUTS, Jan C. [1926]: *Holism and Evolution.* Macmillan and Co., London.
[108] SPIJKERS 2011: 71., 69. lábjegyzet.
[109] SCHLESINGER 2003: 236.
[110] SPIJKERS 2011: 71.
[111] ANTAL 2011.

ebben a fejezetben a Preambulumnak inkább a (nemzetközi) jogi, mint a politikai aspektusait vizsgálom.

3.1. Hans Kelsen kritikája

A Preambulumnak az Alapokmányban inkább ideológiai, mintsem jogi jelentősége volt. Nem szándékozott jogilag bármire is kötelezni az aláíró államokat (a kötelezettségek az Alapokmány további részeiben találhatóak). Inkább egyfajta értelmezési útmutatóként szolgál.[112] Mégis érdemes jogi szempontok szerint vizsgálni, amit többen meg is tettek. A legkorábbi kommentár Hans Kelsentől származik, 1951-ből. Kelsen a *The Law of the United Nations – A Crtical Analysis of Its Fundamental Problems* című,[113] több mint ezer oldalas művében széleskörűen vizsgálja mind az Alapokmányt, mind a szervezet felépítését.

Kelsen először azt kifogásolja, hogy az ENSZ céljai, bár a célokat a preambulumokban szokták megfogalmazni, nem mind a Preambulumban, és még csak nem is az első fejezetben találhatóak. Példaként hozza erre a népek önrendelkezését, amiről csak későbbi fejezetekben esik szó. Válasz erre a kritikára, hogy mivel az élő alkotmányjog néhol hajlik az alapértékek és alapelvek tételes normaszövegbe való illesztésére,[114] az ENSZ Alapokmányában sem kifogásolhatjuk ezt a gyakorlatot.

Az ENSZ Alapokmány Preambuluma mindössze két mondatból áll. Kelsen mindkettőben talált hibát, pontosabban egy hibás összefüggést a kettő között. Az első mondat a népekre hivatkozik („*Mi, az Egyesült Nemzetek népei…*”), míg a második a képviselt kormányokra („*…Kormányaink… képviselőik útján…*”). Ez azoknál az államoknál jelentett problémát, akik nem köztársaság, hanem például monarchia formájában képviseltettek, mint Hollandia. Az indok: a monarchiákban a szuverenitás nem a népet, hanem a koronát illeti meg. Bár Kelsen kritikája jogos, ennek az apró tévedésnek nem lettek gyakorlati következményei az Alapokmány értelmezése szempontjából. Az ENSZ Közgyűlésének és Biztonsági Tanácsának határozatait a monarchiák 1945 után ugyanúgy kötelezőnek tekintették magukra nézve, mint a köztársaságok.

A „*Mi, az Egyesült Nemzetek népei*” alatt nem pontosan a megjelent tagokat értették (mert Lengyelország kormánya a konferencián nem volt képviselve), és nem is az 1942-es Egyesült Nemzetek nyilatkozatot aláíró államokat, mert ott sem volt jelen az összes hivatalos tag, például Argentína. A kifejezés alatt a leendő ENSZ tagállamokat értették, ami újabb hibát jelent a Preambulumban, mert nem volt egyértelmű. Az Egyesült Nemzetek népeire való hivatkozás a későbbiekben mégis helyénvalónak bizonyul, ugyanis erre épülnek az Alapokmánynak a népek önrendelkezésére vonatkozó cikkei (1. és 55. cikk), továbbá következményei voltak olyan területeken, mint a

[112] SPIJKERS 2011: 72.

[113] KELSEN, Hans [1951]: *The Law of the United Nations – A Critical Analysis of Its Fundamental Problems.* Stevens&Sons Limited, London.

[114] KUKORELLI – MÁTHÉ 2011.

dekolonizáció, emberi jogok, demokrácia, és az ENSZ-nek a civil szférával való kapcsolatának jellege.[115]

További hibaként említi Kelsen, hogy a szövegből úgy tűnt, mintha az ENSZ-t az Alapokmány aláírásával 1945. június 25-én létesítették volna, pedig a szervezet a ratifikációkon keresztül hivatalosan csak 1945. október 24-én jött létre (ekkor lépett hatályba az Alapokmány, és azóta október 24. a hivatalos ENSZ-nap).

Kelsen szerint a Preambulum második mondata gyakorlatilag felesleges. Szerinte hasonló mondatokat gyakran tartalmaznak nemzetközi szerződések, feleslegesen. Ezzel ellentmond az a tény, hogy az említett második mondat, vagyis a Preambulum utolsó bekezdése erősítette meg a szervezet kormányközi jellegét,[116] amire véleményem szerint szükség volt. A kezdő szavak és az utolsó paragrafus közötti feszültség jól tükrözi a nemzetközi közösség helyzetét, 1945-től mind a mai napig.[117]

A legélesebb kritika, amit Kelsen a Preambulummal szemben megfogalmazott, az értelmezéssel függ össze. Szerinte a Preambulum nem használható értelmező eszközként sem, egyrészt mert a benne foglalt politikai ideák nincsenek garantálva, másrészt abból a hibájából kifolyólag, hogy nem lehet világosan megkülönböztetni a célokat és az eszközöket. Elviekben a Preambulum első mondatában az első négy mondatrész célokat, míg a második négy eszközöket jelent, ám nincsenek elég élesen elkülönítve.[118] Ennek kapcsán tettem egy kísérletet:

3.1.1. A „Kelsen-kísérlet”

Az ún. Kelsen-kísérletet 2013 tavaszán, másodévesen végeztem, amikor először merült fel az gondolat, hogy később bővebben is írjak a Preambulumról. Egy szemináriumi előadásra készülve olvastam Hans Kelsen művének részletét, melyben megfogalmazta a kritikát az eszközök és a célok elkülöníthetetlenségével kapcsolatban. Kíváncsi voltam erre a gyakorlatban is, ezért A4-es lapokra nyomtattam nagy betűmérettel a Preambulum mondatrészeit. Az összesen nyolc eszközt és célt (mindkettőből négy van) megkeverve ragasztottam a táblára, a többi hallgató feladata pedig az volt, hogy egyenként eldöntsék róluk, melyik csoportba tartoznak, azaz a Preambulum első (célok) vagy második (eszközök) felében hangzanak-e el. A kísérlet során a nyolc lapból három került csak a helyére, azaz a diákok az eszközök és célok felét sem tudták helyesen beazonosítani. Így Kelsen a csoportunk által igazolást nyert. (Hozzá kell tennem, hogy a kísérletet csak egyszer végeztem el, tehát nem egy reprezentatív mintáról van szó, csak egy egyszeri szemléltetésről.)

Mindezekből és a korábban felsorolt hibákból is látszik, hogy a Preambulum nem tökéletes szöveg. Mégis, az előzőleg felsorolt hibák minimálisak, főleg az értelmezés szempontjából. Azt, hogy a cél-eszköz különbség miért nem jogos kritika a Preambulum megfogalmazóira nézve, a tanulmány negyedik részében fogjuk látni.

---

[115] COT 2011.
[116] COT 2011.
[117] COT 2011.
[118] KELSEN 1951: 3–12.

3.2. Hasonlóságok egyéb nemzetközi szerződések preambulumaival

A műfaji résztől (1. fejezet) eltérően, jelen alfejezetben szűkíteni szeretném az összehasonlítandó preambulumok csoportját. A nemzetközi szerződések, nyilatkozatok preambulumai egy külön halmazt alkotnak a nemzeti alkotmányok preambulumaitól. A különbség több ponton is megragadható, például abban, hogy nemzetközi szinten kisebb szerepet kapnak a szimbólumok, ünnepek (történelmi eseményhez kötve) és a vallási utalások. Ebben az alfejezetben tehát az ENSZ Alapokmányának Preambulumát két másik nemzetközi dokumentum preambulumával vetem össze: az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatáéval[119] és az Európai Unió Alapjogi Chartáéval.[120] Bár ebben az esetben eltérő természetű jogi dokumentumokról van szó, a preambulumok funkciója megegyezik.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát 1948. december 10-én fogadta el az ENSZ közgyűlése. Preambuluma számos hasonlóságot mutat az Alapokmányéval, ami az időbeli közelségből is következik. Első sorában említi a szabadság, az igazság és a béke értékeit, melyek az Alapokmány Preambulumában is megjelennek különböző pontokon. A második bekezdésben a világháborúk borzalmaira emlékeztet, hasonlóan az Alapokmány Preambulumához. A harmadik bekezdésben az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának Preambuluma a jog uralmára és annak fontosságára hívja fel a figyelmet, mely egy újabb közös pont az Alapokmány Preambulumával. A továbbiakban a Nyilatkozat kizárólag az emberi jogokra fókuszál és fejti ki a Közgyűlés emberi jogokkal és szabadságokkal kapcsolatos nézeteit.

Az EU Alapjogi Chartáját 2000 decemberében fogadta el az Európai Tanács, az Európai Bizottság és az Európai Parlament. Az időbeli különbség, illetve az államok kontextusában való különbség számos új elemet hoz be az ENSZ Alapokmányának Preambulumához képest. Ezek: a szolidaritás, a demokrácia és a jogállamiság említése, továbbá a népek kultúrájának és hagyományainak sokfélesége, valamint a fenntartható fejlődés. Mindazonáltal az Európai Unió Alapjogi Chartájának Preambuluma az ENSZ Alapokmányának Preambulumával hasonlóságokat is mutat: egyrészt pozitív jövőképpel rendelkezik. Az Alapjogi Charta preambuluma még azt is hangsúlyozza, hogy ez a jövő közös értékeken alapszik majd. Másrészt itt is megjelennek a szabadság, a biztonság és a jog értékei, valamint a társadalmi haladás mint kívánatos célkitűzés.

Mindhárom preambulumban (az ENSZ Alapokmányában, valamint azzal az összehasonlításképpen hozott két példában) az emberi jogok, konkrétan az emberi méltóság említésekor nyilvánul meg a természetjogi jelleg,[121], vagyis a következő szövegrészekben:

---

[119] Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának Preambuluma. In: http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/201

[120] Az Európai Unió Alapjogi Chartájának Preambuluma. In: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:hu:PDF

[121] ORAKHELASHVILI, Alexander: *Natural Law and Justice*, 2007. augusztus, Max Planck Encyclopedia of Public International Law. In: http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e730?rskey=Ez05mW&result=2&q=&prd=EPIL

- *„… hitet teszünk az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke…”* (ENSZ Alapokmányának Preambuluma)

- *„… az emberiség családja minden egyes tagja méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerése alkotja a szabadság, az igazság és a béke alapját a világon…”* (Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának Preambuluma)

- *„az Unió az emberi méltóság, a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás oszthatatlan és egyetemes értékein alapul”* (Európai Unió Alapjogi Chartájának Preambuluma)

Összességében elmondható a nemzetközi szerződések preambulumairól, hogy tartalmaznak közös elemeket, alapvető értékeket. Ám mindezek mellett mindegyiknek megvannak az adott történelmi helyzethez tartozó speciális vonásai, vonatkozásai, aktuális értékei is.

3.3. A Preambulum egyes sorainak nemzetközi jogi kontextusa

Habár az ENSZ Alapokmány Preambulumának minden szava számít, egyes sorainak különösen nagy jelentősége van a nemzetközi jogban. Jelen az alfejezetben ezeket a sorokat, kifejezéseket mutatom be.

A Preambulum kezdő szavairól (*„Wethepeoples”*) már többször esett szó. Előzménye az Egyesült Államok Alkotmányának preambulumában található, az ENSZ Alapokmányába amerikai nyomásra került ez a három szó. Nemzetközi jogi jelentősége abban rejlik, hogy beemeli a „népek” fogalmát ebbe a jogágba.[122] Kofi A. Annan volt ENSZ-főtitkár 2001-es könyvének címe is a Preambulum kezdő szavain alapszik: *Wethepeoples: The Role of the United Nationsinthe 21st century*.

„*Megmentjük a jövő nemzedékét a háború borzalmaitól*”: Ez a gondolat már az első világháború után, a Népszövetség alapokmányának preambulumában is jelen volt.[123] Ezt tekinthetjük az első olyan megnyilvánulásnak, melyben az emberiség adott generációja vállalja a felelősséget, hogy nem fosztja meg a jövő generációit azoktól a lehetőségektől az életre és a fejlődésre vonatkozóan, melyek nekik is megadattak.[124]

„*Újból hitet teszünk az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke, a férfiak és nők, valamint a nagy és kis nemzetek egyenjogúsága mellett*”: Ezt a mondatrészt érdemes kettébontani – az emberi jogokra és a nemzetek egyenjogúságára vonatkozó részre. A Népszövetség működése idején az emberi jogok tiszteletben tartása még az államok kizárólagos kompetenciái közé tartozott. A második világháború után a szövetségesek felismerték, hogy az emberi jogok védelme

[122] COT, Jean-Pierre – PELLET, Alain [1986]: *Whatthey had in mind – The Preambletothe Charter.* In: http://www.alainpellet.eu/Documents/PELLET%20-%201986%20-%20What%20they%20had%20in%20mind%20The%20preamble%20to%20the%20charter.pdf

[123] COT – PELLET 1986.

[124] SIMMA, Bruno [2002]: *The United Nations Charter – a commentary*. Oxford University Press, Oxford. 34.

a nemzetközi közösség felelőssége is. Az ENSZ Alapokmány további részében az 1. cikk 3. paragrafusa bővíti ki az emberi jogok fogalmát (*„fajra, nemre, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül”*), mely a 13., 55. és 76. cikkekben ismétlődik. Az USA delegáltjai és Jan Smuts is szorgalmazták, hogy a Charta elé egy emberi jogi nyilatkozatot fűzzenek, ami 1945-ben nem valósult meg, de a szándék megnyitotta az utat az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata előtt.[125] Bruno Simma szerint a Preambulumban az alapvető emberi jogokra, az emberi személy méltóságára és értékére, valamint a férfiak és nők egyenjogúságára való hivatkozás egyfajta „mini emberi jogi chartának” (*„mini human rights charter”*) tekinthető.[126] Említésre érdemes, hogy nemzeti szinten az emberi jogi nyilatkozatokat tartalmazó preambulumok számában Franciaország jár az élen, ahol *Az ember és polgár jogainak 1789-es deklarációja* óta van ennek hagyománya.[127] Az ENSZ Alapokmány 8. cikke hangsúlyozza a nők és férfiak közötti egyenlőséget, a 68. cikk pedig lehetőséget ad emberi jogok előmozdítását célzóbizottságok létesítésének.[128] A tanulmányomban ismertetett szerzők többsége azt az álláspontot képviseli, hogy a Preambulumnak nincsen kötelező jogi ereje, ámSimma az emberi jogok pontjánál ellenkező állásponton van. Ha igaza van Simmának, akkor ezek szerint a Preambulum nem csak deklaratív, de normatív[129]részt is tartalmaz. Ennek viszont Spijkers és Orgad írásai ellentmondanak, és én is inkább utóbbiak álláspontja felé hajlok. Ha kötelező jogi erővel ruháznánk fel a preambulumot, a funkciók összemosódnának, az Alapokmány törzse pedig hosszútávon veszíthetne erejéből, ami kockázatot jelentene a nemzetközi közösség számára. A Preambulumban véleményem szerint a hangsúly nem a – megkérdőjelezhető – kötelező jellegen van, hanem azokon az értékeken, amelyeket a tanulmány V. fejezetében vizsgálok. Az értékeket az ENSZ Alapokmány 19 további fejezetének rendelkezései vezetik át a gyakorlatba. Továbbá, a Simma által *mini human rightscharter*-nek nevezett mondatrész és az Alapokmány további vonatkozó részei az emberi jogok tiszteletben tartását említik, mert a nemzetközi közösség ekkor még nem rendelkezett a kellő tapasztalattal ahhoz, hogy egyben az emberi jogok védelmét is kinyilatkozzák. A tiszteletben tartásnak pedig sokkal kisebb a jogi kötelező ereje, mint a védelmezésnek.

A *„nagy és kis nemzetek egyenjogúsága”* az Alapokmány 1. és 55. cikkekben is megjelenik, valamint a 2. és 78. cikkekben a szuverén egyenlőség elveként. Ennek kettős jelentése van: a nemzetek egyenlők a szervezetben és a nemzetközi kapcsolatokban is[130].

„Megteremtjük azokat a feltételeket, amelyek mellett az igazságosság és a nemzetközi szerződésekből, valamint a nemzetközi jog egyéb forrásaiból eredő kötelezettségek iránti tisztelet fenntartható”: Ezt a gondolatot az Alapokmány 13. és 14. cikkei folytatják.[131] Az a megfogalmazás, melyben a Preambulum külön említi az

[125] COT – PELLET 1986.
[126] SIMMA 2002: 35.
[127] GRANGER, Marie-Pierre: *A Francia Alkotmány Preambuluma(i): tartalom, státus, alkalmazás és módosítás*. In: LAMM 2011.
[128] COT – PELLET 1986.
[129] VÖRÖS Imre: *Preambulumot az Alkotmányhoz – de milyet?* In: LAMM 2011.
[130] SIMMA 2002: 35.
[131] COT – PELLET 1986.

igazságosságot és a szerződéseket, valamint a nemzetközi jog egyéb forrásait, azt sugallja, hogy ezek eltérő fogalmak, és valószínűsíthető, hogy a természetjogra utalnak ezzel, mint igazságosságra, valamint arra, hogy a szerződések tisztelete nem zárhatja ki azok felülvizsgálatának lehetőségét.[132]

„Előmozdítjuk a szociális haladást és a nagyobb szabadság mellett az életfeltételek javítását”: Ezek a sorok a továbbiakban az Alapokmány 13. és 55. cikkében köszönnek vissza, illetve a IX. és X. fejezetekben, ahol az alapítók meghatározzák a nemzetközi gazdasági és szociális együttműködés kereteit, illetve a Gazdasági és Szociális Tanács feladatait.[133]

„Egymással jó szomszédként békességben élünk együtt”: Többféleképpen értelmezhető. Vannak, akik csak a szűk, földrajzi értelemben vett szomszédságot értik alatta, ezzel szemben a tág értelmezés az összes nemzetre vonatkoztatható. A VI. fejezet a viszályok békés rendezéséről megadja a szükséges eszközöket a „szomszédok” közötti békéhez.[134] A Preambulumnak ezt a részét Roosevelt elnök 1933. március 4-ei beiktatási beszéde ihlette.[135]

„Egyesítjük erőinket a nemzetközi béke és biztonság fenntartására”: A koncepciót már az Atlanti Charta is tartalmazta, amely a kollektív biztonság elvére vonatkozik. Az elv megjelenik további cikkekben és fejezetekben (1., 2., 4., 5. és 6. cikkek, illetve a IV., VI. és VII. fejezetek).[136]

Az ENSZ Közgyűlésének két fontos dokumentuma hivatkozik még több részére a Alapokmány Preambulumának: a *Uniting for Peace Resolution* (1950) és a *Friendly Relations Declaration* (1970).[137]

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a Preambulum „jogi kiterjedése” is jelentőséggel bír, a szöveg a nemzetközi jog „szövetének” szerves részét alkotja. Ennek feltárása nem csak a Preambulumot segít jobban megérteni, de annak környezetét, nemzetközi jogi kontextusát is.

3.4. A Preambulum és az Alapokmány viszonya

Antal Attila tanulmánya, *A preambulum ornamentikája és közjogi ereje*, amelyre már többször hivatkoztam jelen írásban, külön kérdéskörként foglalkozik a preambulumok és az alkotmányok viszonyával. Antal azon tények alapján, hogy *„a preambulum formai értelemben jogszabály”*, illetve hogy *„megváltoztatásához alkotmány(törvény)-módosítás szükséges”*, megállapítja, hogy a formai egység mindenképp fennáll a preambulumok és az alkotmányok vagy törvények törzsszövege között. Ez az ENSZ Alapokmányra és Preambulumára is igaz kell, hogy legyen.

[132] SIMMA 2002: 36.
[133] COT – PELLET 1986.
[134] COT – PELLET 1986.
[135] SIMMA 2002: 36.
[136] SIMMA 2002: 37.
[137] SIMMA 2002: 37.

Antal szerint a tartalmi értelmezésnél, azaz hogy tartalmilag egy egységet alkotnak-e a preambulumok és a törzsszövegek, a válasz nemleges. Mivel Antal egy korábbiakban ismertetett funkció-csoportosítása szerint a preambulumokat az általa megjelölt köztes álláspont szerint csak értelmező elemekként fogadja el, a tartalmukat nem tekinti jogilag azonos súlyúnak az alkotmányok törzsszövegével, így szerinte a preambulumok tartalmilag különállnak az alkotmányok egyéb részétől. Véleményem szerint ez nem vonatkoztatható az ENSZ Alapokmányának Preambulumára. Ezen Preambulum esetében akkora súly van a történelmi narratíván és a kinyilatkoztatott értékeken, hogy az közelebb áll az Alapokmány szövegéhez, mint általában a preambulumok az alkotmányokéhoz. Ráadásul ebben az esetben a Preambulum szorosan összefügg az első fejezettel, ami még inkább megerősíti álláspontomat, mely szerint a Preambulum és az Alapokmány törzsszövege egy egységet alkotnak. Hivatkoznék Simmára is, aki az emberi jogoknál kötelező jogi erőt tulajdonít a Preambulumnak, valamint Antal azon kijelentésére, mely szerint – ellentmondva az előzőeknek – a célok és értékek deklarálásának lehet jogi kötőereje, relevanciája.

Még egy megjegyzés kívánkozik a Preambulum elemzésének jogi részéhez. Az, hogy miért éppen az ENSZ Alapokmányának Preambuluma lett a globális értékek fókuszpontja, a nemzetközi joggal, mint a globális értékek támogatására, elősegítésére és terjesztésére legalkalmasabb „nyelvvel" indokolható.[138] Ezekkel a globális értékekkel foglalkozom a következőekben.

4. Az ENSZ-filozófia axiómái: a globális értékek

Kukorelli István és Máthé Gábor szerint a preambulumok három legfontosabb eleme a felhatalmazási klauzula, a történelmi narratíva és az értékek felsorolása.[139] Ebben a fejezetben a Preambulumban szereplő fogalmakkal, értékekkel foglalkozom. Ehhez először is érdemes definiálni az értékeket, illetve meg kell határozni, hogy milyen kontextusban alkalmazzuk őket.

4.1. Definíció

Spijkers a globális értékeket a következőképpen definiálja: *„tartós, globálisan elfogadott hitek abban, hogy a világ egy meghatározott lehetséges állapota szociálisan előnyben részesíthető az ellenkező állapotával szemben, minden ember szemszögéből nézve."*[140] Tehát az értékek Spijkers szerint hitek, és meghatározzák ezeket a világ-állapotokat. A különböző globális értékek behelyettesítésével más-más aspektusait világíthatjuk meg az életünk minőségének.

Spijkers tanulmányában hat értéket emel ki (kettőt-kettőt együtt és kettőt külön):

[138] SPIJKERS 2011: 9.
[139] KUKORELLI – MÁTHÉ 2011.
[140] SPIJKERS 2011: 9. [saját fordítás]

- a békét és a biztonságot
- a haladást és a fejlődést
- az emberi méltóságot
- és a népek önrendelkezését.

Tanulmányom a népek önrendelkezését kivéve (mivel az nem szerepelt a Preambulumban) magában foglalja mindezen értékek rövidebb vagy hosszabb elemzését, ám elemzésem tartalmaz néhány kiegészítő építőkövet is. Ezek az építőkövek nem illenek pontosan Spijkers érték-definíciójába, mégis ezeket tekintem elsődlegesnek, az írott értékeket pedig származtatottnak, másodlagosnak. Itt párhuzamot vonnék Fekete Balázs *A jéghegy csúcsa. Strukturális értékek az európai alkotmányok preambulumaiban* című tanulmányával,[141] melyben Rezsőházy Rudolfra hivatkozva strukturális és mellékes értékek kategóriáit különbözteti meg. A strukturális értékekről a következőket mondja: *„(…) egy értékrendszer olyan központi elemei, melyekre visszavezethetőek az adott értékvilág alapvető kérdései”*. Az állítás igaz a nálam íratlanként vagy elsődlegesként szerepeltetett értékekre is, azonban semmiképp sem illetném az írott értékeket a „mellékes” jelzővel.

Hangsúlyozom, hogy az általam vizsgált fogalmak kevésbé az államközi politika színterén, mint inkább az egyéni és a közösségi vagy az emberiség szintjén lévő kontextusban alkalmazandóak.Az emberek közösségi szintje, a társadalom, valamint az államok közösségi szintje, a nemzetközi rendszer között ebben a fejezetben nem teszek éles különbséget.[142] További eltérés köztem és Spijkers között, hogy ő a hagyományos érték-megközelítést alkalmazza, azaz hogy az értékek hitek, én pedig inkább tényként kezelem őket.

Ahogy maga az ENSZ is a jogalkotásában,tanulmányomban egyszerre fókuszálok az individuumra és az emberiségre. Jól szemlélteti ezt az első ábra, melyet mellékeltem, s melynek segítségével nyomon követhető a fejezeten végighúzódó diszkusszió. Az ábrán szereplő egyes fogalmakkal egyértelműen beazonosíthatóak a Preambulum egyes részei. Ez alól három kivétel van, ezeket a fogalmakat neveztem tanulmányom címében „íratlan” értékeknek. Értelmezésemben az íratlan értékek a Preambulum, valamint a világszervezet értékvilágának inherens részei. Ezek a moralitás, az egyéni és közösségi szint közötti kapcsolat – azaz az emberiség egysége, valamint a boldogságra való törekvés. Miközben ezt a hármat bemutatom, vázolom azokat az eseményeket is, melyeken keresztül az általam származtatottnak tekintett értékek létrejöttek. A folyamatot a második ábra mutatja be.[143]

4.2. A moralitás

Az első tehát a moralitás: a fogalom, mely lehetőséget ad a globális értékek létezésének. A moralitás a *jó* és a *rossz* közötti különbségtételről szól. Ha nem lenne

[141] FEKETE Balázs: *A jéghegy csúcsa. Strukturális értékek az európai alkotmányok preambulumaiban.* In: Liber Amicorum Imre Vörös [2014]: *A világ mi magunk vagyunk…* HVG-ORAC Lap – és Könyvkiadó, Budapest.
[142] SZÖRÉNYI 2009.
[143] Lásd Melléklet.

moralitás, minden értékrend szubjektív lenne és minden érték relatív, ám a moralitásnak köszönhetően meg tudunk állapodni közös, globális értékekben, normákban, és objektíven különbséget tudunk tenni jó és rossz döntések, magatartásformák között. A moralitás valami, ami az emberek felett áll. Egyre közelebb állunk hozzá, hogy a *jó* és *rossz* mibenlétét érintő axiológiai kérdéseket pontosan megválaszoljuk. Az axiológia értéktant jelent, és olyan kérdésekkel foglalkozik, melyek az értékek szubjektivitása és objektivitása között tesznek különbséget (*„Forinstance, a traditional question of axiology concerns whether the objects of valueare subjective psychological states, orobjectivestates of theworld.”*[144]).

Samuel Harris kortárs író, neurológus és filozófus 2010-es TED-előadásában (*Science cananswermoralquestions – A tudomány választ adhat a morál kérdéseire*) alátámasztja az értékek és a moralitás objektivitását.[145] Harris szoros összefüggést lát a tudomány és az etikai kérdések között, sőt, ezek elválasztását egymástól veszélyesnek tartja. Megközelítése, hogy az értékek a jóllétünket érintő tények, meglehetősen újszerű, de én is ezt a megközelítést kívánom alkalmazni.

A globális értékek objektivitását egy ghánai filozófus, Kwame Appiah is említi: *„Az értékek objektivitásának legalább egy fontos aspektusához ragaszkodom: Vannak értékek, melyek univerzálisak, vagy legalábbis annak kéne lenniük.”*[146]

Egy több ezer éves filozófiai, értéktani vitát néhány mondatban nem lehet lezárni, de tanulmányom is alátámasztja, hogy az értékek objektivitása mellett való kiállás többet jelent egy intuitív állásfoglalásnál, és kortárs jogászok, írók, többek között Karin Miller[147] és az előbb említettek, felismerték ezt.[148]

Spijkers szerint a globális értékek adják a „globális moralitás” magját.[149] Ez az állítás az előbbi állításommal szemben fordított kapcsolatot feltételez a moralitás és az értékek között, mintegy tyúk-tojás problémát teremtve. Tanulmányomnak nem célja a moralitás eredetének feltárása, viszont ennek kapcsán ismét arra kell felhívnom a figyelmet, hogy voltak olyan küldöttek San Franciscóban, akik szerették volna, ha a Preambulumban explicit módon említik Istent, mint az elvek és célok végső forrását.[150]

---

[144] Stanford Encyclopedia of Philosophy, ValueTheory. In: http://plato.stanford.edu/entries/value-theory/

[145] HARRIS, Sam: *Science cananswermoralquestions*, TED előadás, 2010. In: http://www.ted.com/talks/sam_harris_science_can_show_what_s_right/transcript

[146] APPIAH, Kwame Anthony [2006]: *Cosmopolitanism: Ethicsin a world of strangers.* W. W. Norton &Company, Inc., New York, p. xxi. Idézi: SPIJKERS 2011: 35.[saját fordítás]

[147] MILLER, Karin [2015]: *Global Values*, Amazon, Kindleedition, 13.

[148] Az értékek objektivitása melletti közvetlen érvelés olvasható például a következő cikkben is: MOORE, Adam D. [2004]: *Values, Objectivity, and Relationalism.* In: The Journal of ValueInquiry 38. szám, 75–90. Kluwer Academic Publishers. In: http://www.nyu.edu/projects/nissenbaum/papers/values,%20objectivity,%20and%20relationalism.pdf

[149] SPIJKERS 2011: 14.

[150] SPIJKERS 2011: 99., 228. lábjegyzet.

Mint azt a történelmi részben is láthattuk, a kor lenyomatainál, az ENSZ létrejötte szoros összefüggésben van a moralitással. Azok a pozitív érzések, az a fordulat, mely a vezetőket arra készteti, hogy az emberi együttélést és haladást tudatosabban lássák, és egy nagyobb rendszerben gondolkodjanak, kifejezetten morálisnak mondhatóak.

4.3. Az emberiség egysége

Ezen a ponton kifejteném az egyén és a közösség közötti kapcsolatot, ami jelen esetben az emberé és az emberiségé, és ami egyben az emberiség egységét is jelenti.

Spijkers azt az állítást, hogy az emberiség egy közösséget alkot, egyfajta intuitív kozmopolita érzésnek tekinti,[151] amely mellett vagy ellen nem nagyon lehet érvelni, viszont amelyet a globalizáció támaszt alá a gyakorlatban.[152]

Ami az egységet illeti, a Preambulum szövege az első két sorban háromféleképpen, három időben (jelen, jövő, múlt) hivatkozik az emberiségre, mint egy egészre. Az egységben való szemlélet Jan Smuts holisztikus nézőpontját tükrözi:

- *„Mi, az Egyesült Nemzetek népei”*
- *„a jövő nemzedékét”*
- *„zúdítottak az emberiségre”*

A moralitás és az emberiség egysége közötti kapcsolat fennállásának magyarázatára egy modellt szeretnék vázolni. Ez a modell egy pszichológiai elmélet történelmi, globális kontextusba való ágyazása, amely letisztultsága miatt viszont nem konkrétan világtörténelmi mozzanatokat, hanem a történelmen belül az értékek kialakulásának folyamatát tükrözi. A modellhez Maslow szükséglet-piramisát használom.[153]

Nem a teljes elméletet, ami állítólag már meghaladott, legalábbis gyakran kétségbe vonják elemeit,[154] csak azt a feltételezést, hogy van bizonyos számú szükségletünk, és hogy ezeknek van hierarchiájuk. Ennél mélyebben a tanulmány nem merül bele a szociálpszichológiai diszciplínába, mivel erre terjedelemben nincsenek meg a megfelelő keretek, de Maslow motivációs elméletének a következőkben ismertetett

---

[151] SPIJKERS 2011: 25.

[152] SPIJKERS 2011: 27..

[153] MASLOW, A. H. [1943]: *A Theory of Human Motivation*, PsychologicalReview, 50. 370–396. In: http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm

[154] Néhány példa a kritikákra: BRIDWELL, Lawrence G.– WAHBA, Mahmoud A. [1976]: *Maslow reconsidered: A review of research on the needhierarchytheory*. Organizational Behavior and Human Performance. 15/2 szám, április, 212–-240.; HOFSTEDE, Geert [1984]: *The Cultural Relativity of the Quality of Life Concept*. The Academy of Management Review, 9/3 szám, július, 389–398.; CIANCI, R. – GAMBREL, P. A. [2003]: *Maslow's hierarchy of needs: Doesitapplyin a collectivistculture*. Journal of Applied Management and Entrepreneurship. 8/2 szám, 143–161; DIENER, Ed – TAY, Louis [2011]: *Needs and subjectivewell-beingaround the world*. Journal of Personality and SocialPsychology, 101/2 szám, augusztus, 354–365.

összefüggésekre való részletesebb alkalmazása, beleértve a történeti dimenziót is, a jövőben empirikusabbá tehetné a kutatást.

Rátérve az elméletre: az emberiség leegyszerűsítve egyénekből áll, akik szükségleteik kielégítéséért küzdenek a természettel és egymással, az erőforrások szűkössége miatt.

Az idő folyamán ezek az egyének felfedeztek két dolgot. Az első, hogy ha kielégítették egy szükségletüket vagy szükségletcsoportjukat, és időben belátható és kellő távra biztosították annak kielégítését, újabb szükségleteiknek, új szükségletcsoportnak szentelhették figyelmüket.

Felvetésem, hogy az emberek azért léptek "tovább", és egyre tovább (hiszen a "felsőbb" szintű szükségletek alaposabb kielégítése nélkül is túlélt már több faj), mert boldogabbak akartak lenni, és felfedezték, hogy így lehetnek azok. Alapvetően minden ember élni akar, és boldog akar lenni. Arisztotelész Nikomakhoszi Etikájában fejti ki, hogy minden cselekvésnek és döntésnek egy felsőbb, jó célja van, ám ezek csak köztes célok, melyek újabb célok elérését teszik lehetővé. A legfelsőbb célként a boldogságot jelöli meg.[155] Aquinói Szent Tamás és Szent Ágoston is írnak a boldogságról, mint végső célról. Egy következő alfejezetben térek majd ki még bővebben a boldogság fogalmára.

Visszatérve a szükségletekre, a természeti adottságok miatt senki nem tudott egyedül „feljebb" menni a piramisán egy bizonyos szintnél. Ekkor jutottak ela második nagyon fontos felfedezésig: minél együttműködőbbek voltak, minél inkább megbíztak és megbízhattak egymásban, annál feljebb jutottak. És mert az élet "megjutalmazta" őket együttműködésükért, megtanultak kooperálni. Talán itt vált külön a „dzsungeltörvény" (mint primitív stratégia a túléléshez), és a civilizáció, és itt jelenhettek meg olyan viselkedésminták, melyeket már morálisnak nevezhetünk.

A kooperáció és annak szükségessége az, ami összetartja az embereket, és a történelem folyamán ez egyre magasabb szinteken igazolódott be. Politikai értelemben az ENSZ megalakulása az, ami ezt a folyamatot koronázza, hiszen a legmagasabb szint maga az emberiség.

Az ENSZ alapítói nem láthatták előre, milyen lesz a világ ötven, száz, vagy kétszáz év múlva, de azt tudhatták, melyek azok az értékek, amelyek összetartották addig az emberek csoportjait a különböző szinteken. A háborúkból tanulva dolgoztak azon, hogy létrehozzanak egy rendszert, ahol az egyén és az emberiség egymásra utaltsága nem katasztrófákhoz, hanem a globális közösség céljain keresztül az egyén céljainak megvalósításához vezet.

4.4. Az emberi méltóság

A Preambulumban olvasható, hogy a nemzetek *„újból hitet tesz[nek] az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke (…) mellett"*.

Az emberi méltóság párhuzamba állítható az emberiség egységének gondolatával. Spijkers említi az egyén- és a közösség-szintű értékek átjárhatóságát. Manapság az

[155] ARISTOTLE [i.e. 350]: *Nichomachean Ethics.* In: http://classics.mit.edu/Aristotle/nicomachaen.html

egyén felé tapasztalható egy elmozdulás a nemzetközi jogban, tehát az emberi jogi megközelítés a trend.[156] Véleményem szerint ugyanakkora hangsúlyt kell tulajdonítani mindkét oldalnak, a közöttük lévő összefüggés, a kooperáció szükségessége miatt is.Spijkers tanulmányában két ponton is említi, hogy a globális értékek emberi szükségleteken alapszanak,[157] illetve hogy a kapcsolatot az egyéni szükségletek teremtik meg.[158] Minden globális értéknek van egyéni és csoport-szintű aspektusa is.

A Preambulum – az emberi méltóságot említvén – talán az egyik első jele a háború után annak, hogy az emberiség felismerte saját értékét, egységben és külön-külön is, és az életét, mely nagyobb közös örökségünk minden egyébnél, még ha jogilag máshogyan is fogható meg, mint a hagyományos örökségek. Utóbbi állításhoz közel álló fogalmazással találkozhatunk az európai integráció történetében („*az ember Európa legfőbb értéke*”[159]).

Az ENSZ az emberi méltóság tiszteletben tartásához köti az egyenlőséget,[160] ami ismét megerősíthet minket abban, hogy az egyén és a közösség szintje szorosan összefügg.

4.5. A boldogságra való törekvés

Ezen a ponton térek vissza a boldogságra, a harmadik íratlan értékre. Bár az ENSZ Alapokmányában nem azonosítható, más szerződések preambulumaiban megtalálható a boldogság és a boldogságra való törekvés. Ráadásul azóta az ENSZ-ben is szerepet kapott a boldogság, mint érték és cél. Számos tanulmányt írtak a boldogság kapcsán és 2012 júliusában intézményesítették a „Boldogság Nemzetközi Napját”, mely március 20-a.[161]

A boldogságot nehéz meghatározni. Mondhatnánk, hogy szubjektív dolog, mégis akkor jutunk a legközelebb hozzá, ha együtt „haladunk felé”. Ez azt sejteti, hogy a boldogságról létezik egyfajta konszenzus. A boldogság olyan, mint egy cél, melynek irányába a többi globális érték visz minket. Ezeknek a globális értékeknek pedig a moralitás adja az „iránytűjét”.

Az ábrán (lásd: 1. melléklet) a moralitás és a boldogság közötti értékek a következő módon alakultak ki.

4.6. A haladás

Az emberek, majd csoportjaik „lépkedtek felfelé a piramisaikon”, azaz haladtak. Álláspontom szerint nem csak az egyénnek van szükséglet-piramisa, hanem a közösségeknek is. Az emberiség haladása és fejlődése a „legnagyobb” piramison való felkapaszkodást jelenti, az emberiség piramisán.

---

[156] SPIJKERS 2011: 201., 280.
[157] SPIJKERS 2011: 56.
[158] SPIJKERS 2011: 207.
[159] ARATÓ – KOLLÁR 2009: 234.
[160] SPIJKERS 2011: 328.
[161] Nemzetközi Boldogság Napja. In: http://www.un.org/en/events/happinessday/

Az általam piramisként felfogott modellnek létezik egy metaforája, amelyet egy ülésen a Fülöp-szigetek küldöttjei használtak a nemzetek egymás közötti függőségeinek leírására: *„Az emberi haladás hegycsúcsa óriási és szörnyűséges, és azoknak, akik másszák, tempójukat a leggyengébbekhez kell igazítaniuk, különben a mászók teljes lánca lezuhanhat.”*[162] Ezt tükrözi az ENSZ Alapokmányának 76. cikkéből egy részlet is: *„előmozdítani annak felismerését, hogy a világ népei egymásra vannak utalva”*.

A haladás és a fejlődés az emberi mivoltunk egyik jellemzője. A Preambulumban említett haladás (*„előmozdítjuk valamennyi nép gazdasági és szociális előrehaladását”*) az alapítók szemszögéből lineáris haladást feltételez. Az ENSZ az a szervezet, ami a jelenleg ismert legnagyobb rendszer szintjén próbálja elősegíteni a haladást.

Egy kortárs filozófus, Robert Wright 2006-os TED előadásában (*Progress is not a zero-sum game – A haladás nem egy zéró összegű játék*) az organizmusok és az emberek, az emberiség egyre magasabb szintű szerveződésével támasztja alá a történelem és a haladás linearitását, melyet összekapcsol a moralitással.[163] A magasabb szerveződés mellé mindig a „morális forradalmat” társítja, amelyet az önérdekből kifolyólag elkerülhetetlennek ítél meg. Ez az elképzelés teljes párhuzamba állítható saját gondolatmenetemmel, továbbá megadja az összefüggést a moralitás és a haladás között.

Ám nemcsak haladás volt jelen, hanem növekedés is. Amíg volt lehetőség, új és új erőforrásokat, új és új erőforrás-lelőhelyeket kerestek az emberek. E folyamatok során közösségek találkoztak egymással, s előbb vagy utóbb rájöttek, hogy a rendelkezésre álló erőforrások nem elegek, vagy nem lesznek elegek minden közösség, minden ember számára. Modern kontextusban Dennis Meadows foglalkozik ezzel a problémakörrel *The limitstogrowth* című művében[164]. Az erőforrások szűkössége viszont már korábban, különböző helyzetekben, különböző korszakokban, különböző csoport-szinteken, és különböző erőforrások miatt felléphetett. A találkozás után a csoportok a következőt tehették: Megállították vagy lassították a növekedést, hogy a rendelkezésre álló erőforrások felhasználásán változtassanak, és új megoldást kerestek. Ez lehetett technológia is (gazdasági, technológiai innovációk), illetve újból lejátszódhatott az a kooperatív folyamat, melynek során az emberek megtanultak együttműködni, tehát a találkozó csoportok egyesültek, integrálódtak. A másik verzió szerint viszont visszatértek a primitív módszerhez: a dzsungeltörvényhez. Ez háborúkhoz, katasztrófákhoz vezetett. Az emberek csoportjainak ütközései egyre magasabb szinten (nagyobb és szervezettebb csoportok szintjén) játszódtak le, Samuel P. Huntington 1993-ban már a civilizációk ütközését jósolta.[165]

---

[162] SPIJKERS 2011: 221., 34. lábjegyzet. [saját fordítás]

[163] WRIGHT, Robert: *Progress is not a zero-sum game*, TED előadás, 2006. In: http://www.ted.com/talks/robert_wright_on_optimism

[164] MEADOWS, Dennis [1972]: *The limitstogrowth*. Universe Books, New York. In: http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf

[165] HUNTINGTON, Samuel P. [1993]: *The Clash of Civilizations?* Foreign Affairs, nyári kiadás. In: http://www.foreignaffairs.com/articles/48950/samuel-p-huntington/the-clash-of-civilizations

4.7. A biztonság és a szabadság

Megrettenve a dzsungeltörvény alkalmazásának következményeitől, és felismerve a benne rejlő veszélyt, a visszalépést a piramison, a közösségek, hogy biztonságban érezhessék magukat (*„egyesítjük erőinket a nemzetközi béke és biztonság fenntartására”*), rendszereket alkottak (jogrendszereket, kultúrákat, vallásokat, társadalmi rendszereket), és rajtuk keresztül biztosították, hogy a legfontosabb közös érdekek, és lehetőleg a viszonylag alapvető egyéniek is, sértetlenek maradjanak.

Amikor az emberek látták, hogy a rendszerek működnek, megnyugodtak, mert biztonságban érezték magukat, újra biztosították számos fontos szükségletük kielégítését egy adott távra. Ám feltehetőleg érezték, hogy nincsen minden rendben: az erőforrások szűkössége miatt biztonságba kellett helyezni addig növekvő, „nyitott” rendszerüket. Amíg „nyitott” rendszer volt, és még nem derült ki az erőforrások szűkössége, szabadabbnak érezték magukat. A biztonságuk érdekében kellett „bezárni”(A társadalomtudományban ténylegesen létezik a nyílt és zárt rendszer fogalma, erről Ludwig von Bertalanffy írt bővebben). Itt vált külön szabadság és biztonság fogalma, ahogyan azt ma ismerjük. Ez az a két fogalom, amit a társadalmi rendszerek egyik legalapvetőbb eleme, a jog, szabályoz. A jognak alapvetően két célja van: A biztonság növelése, ami egy közös érdek, illetve az egyének szabadságának növelése. Mindkettőhöz fontos eszköz az egyensúly és az egyenjogúság. Az egyenjogúság megléte elősegíti a bizalmat, a kooperációt, sőt valahol az alapja.

Ezen a ponton a folyamatok mellé illeszthető Karl Deutsch elmélete a biztonsági közösségekről.[166]

Az ENSZ Alapokmány Preambuluma a biztonság mellé a békét helyezi, melynek még történelmi okai voltak, én mégis inkább a szabadságot állítanám a biztonsággal párba.A szabadság és biztonság közötti összefüggésre nem gyakran hívják fel figyelmünket, de mai példákon is látszik. Ilyen az EU-ban a bel- és igazságügyi integráció. Kengyel Ákos tankönyvében az EU közös politikáiról a következőket olvashatjuk erről: *„A megnövekedő szabadságot ugyanis csak a biztonság egyidejű garantálásával lehet élvezni. Az Unió polgárai számára – a szabad mozgás jogának megfelelően – nyilván kedvező az ellenőrzés megszüntetése a tagállamok közötti határokon, ugyanakkor ez a nemkívánatos elemek (bűnözők, terroristák, illegális bevándorlók, stb.) szabad mozgását is eredményezi.”*[167] Ebben a példában a szabadság növekedése mellett kellett növelni a biztonságot. Viszont ellentétes folyamat is végbemehet, amikor a biztonság növelése érdekében a szabadságot kell csökkenteni. Erre példa az USA 2001. szeptember 11-i terrortámadást követő biztonságpolitikája. Ez konfliktusokhoz is vezethet (*„a nyugati államokban különös élességgel vetődött fel a „biztonság vs. szabadság” dilemmája, mivel a biztonság érdekében hozott intézkedések gyakran a szabadságjogok korlátozásával jártak, veszélyeztetve a demokrácia egyik alapvető értékét.”*[168]). A szabadság és a biztonság konfliktusát tükrözi John F. Kennedy 1961. július 25-i beszédének egy részlete is: *„A pusztító támadások sorozata után tudomásul*

[166] KŐVÁRINÉ IGNÁTH ÉVA előadása [2014], *Európai Politikák*: *Integrációs Elméletek.*

[167] KENGYEL Ákos (szerk.) [2010]: *Az Európai Unió közös politikái.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 243.

[168] ROSTOVÁNYI Zsolt [2011]: *A Közel-Kelet története.* Kossuth Kiadó, Budapest. 241.

vesszük a Szovjetunió történelmi aggodalmát Közép – és Kelet-Európa biztonságát illetően, és úgy hisszük, egyezményeket lehet kidolgozni, amelyek segíthetnek ezen aggodalmak megszüntetésében, és amelyek lehetővé teszik a szabadság és a biztonság együttes létezését ezen a bajos vidéken."[169]). Míg a szovjeteknél a biztonságon volt a hangsúly,[170] az USA – mint mindig – a szabadságot képviselte. A két rendszer a hidegháború során több ponton ütközött, többek között azért is – véleményem szerint – mert mint azt láttuk, nem mindig van helye maximális szabadságnak és biztonságnak, a kettő kiszorítja egymást, és a haladás csak e kettő kényes egyensúlyának megtartásával lehetséges.

A szabadság-biztonság dinamikájának a Preambulum is egy keresztmetszetét adja. A szöveget olvasva egyértelműen látszik a biztonságra helyezett hangsúly. Az úgynevezett szabadság értékek (maga a szabadság, a demokrácia, a tolerancia és az igazságosság), melyeket még a felvilágosodás inspirált, csak részben jelennek meg. Ennek történeti oka lehet, a háborús fenyegetettség főleg.

A szabadság-biztonság dinamika, mint azt már említettem, összefüggésben áll a haladással. Ahogy az emberek felfedeznek egy új technológiát, eszközt, annak kis időkülönbséggel jelenik meg pozitív és negatív felhasználása. Ilyen párhuzamokba állíthatóak az atomenergia és az atomfegyverek, vagy például az internet és a hacker-támadások is. Ezért a haladás során az új eszközök által adatott szabadság növekedésével a biztonságot is növelni kell.

4.8. A jog és az igazságosság

Még érdemes megvizsgálni a moralitás és a jog, főleg a moralitás és a nemzetközi jog közötti kapcsolatot. A kapcsolathoz háromféle megközelítés létezik. A szkeptikus és a realista megközelítés szerint el kell különíteni a moralitást és a jogot. Már Immanuel Kant is ragaszkodott a jogból és a moralitásból eredő kötelezettségek elkülönítéséhez. Hans Kelsen is a „jogi moralitás" kritikusai közé tartozott. A második szemszögből a moralitás egyfajta lehetőség, kilátás a politikai folyamatok végén, amelyek a jogi kereteken múlnak. Itt már közelebb áll egymáshoz jog és moralitás. Tanulmányomban a harmadik megközelítést alkalmazom, mely szerint az egyetemes moralitás a nemzetközi jog alapja, s így meghatározza annak fejlődését és értelmezését. Ebben a megközelítésben a nemzetközi jog alapvető értékeken nyugszik, legfőképpen az emberi méltóság értékén. A nemzetközi jog feladata ezen értékek védelmezése és elősegítése. Ez a harmadik megközelítés természetjogi alapú. A XX. században Hersch Lauterpacht (1897–1960) és Alfred Verdross (1890–1980) volt a két legbefolyásosabb pártfogója a nemzetközi jog és a természetjog közötti elméleti kapcsolatnak. Karrierjük

[169] KENNEDY, F. John:*„Radio and Television Report to the American People on the Berlin Crisis"* July 25, 1961. In: http://www.presidentialrhetoric.com/historicspeeches/kennedy/berlincrisis.html [saját fordítás]

[170] FERGE Zsuzsa [1996]: *Freedom and Security*. International Review of Comparative Public Policy, 7. kötet, 19–41. In: http://www.fergezsuzsa.hu/docs/freedom_and_security.pdf

elején mindkettőjükre hatással volt Hans Kelsen, akitől később éppen a moralitásbeli ellentétek miatt határolták el magukat. Verdross kiállt az emberiség egysége mellett is, melynek felismerését szükségesnek találta a nemzetközi jog természetének kutatásához. Ő volt az első nemzetközi jogász, aki felvetette a nemzetközi jogi rend alkotmányosítását.[171]

Az értékek rendszerét bemutató ábránis látszik, hogy a jognak összefüggésben kell lennie a moralitással, hogy mind az egyén, mind a csoport szintjén működjön.Ha ez teljesül, mind a csoport, mind az egyének közelebb kerülnek a „célhoz", a boldogsághoz, melyet a közös érdekek megvalósításán és az egyén életfeltételeinek javításán keresztül érhetnek el.

A jog kapcsán itt érdemes még beszélni az igazságosságról. Spijkers az igazságosságot „ernyő-értékként" jelöli meg, annyiban, hogy ha egy nemzetközi jogrend a béke, a biztonság, a társadalom haladása és fejlődése, az emberi méltóság és a népek önrendelkezésének értékein alapuló rendszer, akkor igazságosnak nevezhető.[172] Nemzetközi jogi kontextusban itt jelenik meg a népek önrendelkezésének értéke, bár a Preambulumban még csak „a nagy és kis nemzetek egyenjogúsága" szavak utaltak ilyesmire.

4.9. A globális értékek evolúciója

Az ENSZ értékrendje egyfajta globális értékrend, és a globális értékeknek megvan a potenciálja a nemzetközi viszonyok befolyásolására is.[173] Az a nemzetközi rend, melynek az ENSZ adja az „alkotmányát", nem csak a békés együttélést célozza meg, hanem nemzetközileg elfogadott, alapvető értékek megvalósítását.[174] Ám ez a megvalósítás (jelenlegi ismeretek szerint) nem egy véges folyamat. A célok relatíve „messze" vannak, a globális értékek pedig fejlődnek, evolúcióval bírnak, és amit ma célnak nevezünk, azt a jövőben az emberek adottnak tekinthetik és biztosítva lehet számukra. Az emberiség haladásának piramisán még sok lépcsőn keresztül tapasztalhatjuk, hogy a globális értékekért vívott küzdelem kisebb-nagyobb sikerei új kihívások kikristályosodását eredményezik. Ez szoros párhuzamban áll az új technológiák pozitív és negatív oldalainak egyidejű megjelenésével, mint azt már egy korábbi alfejezetben említettem.

Ebben a perspektívában az értékek lehetnek célok és eszközök is,[175] így az értékek evolúciójával megmagyarázható az, amit Hans Kelsen kritizált a Preambulumban, és hogy a diákok 2013-ban miért nem tudták már pontosan elhelyezni az 1945-ös eszközöket és célokat a táblán.

---

[171] BERNSTOFF, Jochen von – VENZKE, Ingo: *Ethos, Ethics, and Moralityin International Relations,* 2011. augusztus, Max Planck Encyclopedia of Public International Law. In: http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e936?rskey=ruKacy&result=1&q=morality&prd=EPIL

[172] SPIJKERS 2011: 73.

[173] SPIJKERS 2011: 7.

[174] SPIJKERS 2011: 6.

[175] SPIJKERS 2011: 15.

Az értékeket, amelyeket tanulmányomban bemutattam, azért neveztem axiómáknak, mert megvan a remény, hogy a jövőben alapvetések legyenek, és elméletben már bizonyos mértékben most is azok. Ezt leginkább maga a történelem támaszthatja alá. Eltűnt a gyarmatiság, nagymértékben csökkent a rabszolgaság, a nemzeti határokon túlnyúló agressziót pedig már nemzetközileg is elítélik. Lehetne folytatni a sort, olyan relatíve modern értékekkel, amelyek ma legtöbbünk számára természetesek (fenntartható fejlődés, nők és férfiak egyenjogúsága, demokratikus kormányzatok).[176] Mintha az ENSZ egész munkássága hátterében meghúzódna egy irányelv, a világ javítása, a múlt hibáinak elkerülésén keresztül.[177]Még a szépirodalomban is megjelent nemrég az értékfejlődés: a *Felhőatlasz* című könyv[178] különböző korokat állít egymás mellé, melyek történetei például a rabszolgaság eltörléséről, a szexuális irányultság szabadságáról, és a távoli jövőben fiktív módon a klónok jogairól szólnak.

Az emberiség története, ha az ENSZ lineáris fejlődéselméleti megközelítését alkalmazzuk, tekinthető az értékek történetének is, ahogy az értékek érvényt szereznek maguknak a társadalomban, és ahogy az emberek elérik az értékekkel kapcsolatos célokat, és azok ily módon „axiómákká” válnak.

Konklúzió

Az ENSZ Alapokmányának Preambuluma számos jelentésréteget hordoz. Reményeim szerint a tanulmány hozzájárult e rétegek feltárásához és a Preambulum kétségbe nem vonható értéktartalmának alaposabb megismeréséhez.

Az ENSZ érték-rendszerében felállíthatóak bizonyos összefüggések, a moralitástól kezdve az emberi méltóságon, a nemzetközi jogon, valamint a szabadságon és a biztonságon át, a haladáson keresztül, az egyéni és a közösségi szintet harmonizálva, egészen a boldogságig. Az értékeknek hosszas történelme van, de az összefüggések mintha kezdettől fogva meglettek volna, csak az idő folyamán kristályosodtak ki. Az értékek együttes felismerésében az ENSZ alapítói az élen jártak, amit az Alapokmány Preambulumának érték-konstellációja is tükröz.

Tanulmányomban az ENSZ által képviselt értékeket egy újfajta rendszerbe integráltam, kapcsolatokat és időbeliséget teremtve közöttük egy pszichológiai és több történelmi modell egymásba illesztésén keresztül. A kapott modell nem a teljes és rendkívül összetett valóság ábrázolására szolgált, hanem az értékek és közöttük fennálló összefüggések létrejöttének nyomon követésére. A tanulmányban kifejtettek alapján egy tisztább képet kaphatunk a szükségletek, a haladás és az értékek összefüggéseiről. Az emberi szükségletekről való diskurzus közel áll Platón és Durkheim nézeteihez, az egyén és a társadalom viszonyának ismertetése pedig Hobbes-éhoz és Rousseau-éhoz, ám téves lett volna rájuk hivatkoznom, mivel műveiket nem használtam fel a

[176] SPIJKERS 2011: 51.
[177]SPIJKERS 2011: 149.
[178] MITCHELL, David [2004]: *Cloud Atlas (Felhőatlasz).* Random House Trade Paperbacks, New York.

tanulmányírásakor, és az átfedés e szerzők eszméi és a saját hipotézisem között nem teljes.

A szerzők, akikre hivatkoztam (Samuel Harris, Robert Wright, de ilyen szerző Steven Pinker is), a morális realizmus képviselői, azaz az értékek objektivitását vallják. A morálfilozófiában nincs egyértelműen bizonyítva, hogy az értékek objektívek. Egyes értékek, leginkább a különböző ideológiák által meghatározottak, ellentmondásban állhatnak egymással. Ám mint az a tanulmányból is kiderült, meglátásom szerint ezeket az ellentéteket fokozatosan feloldja a tudományos és a technológiai haladás, valamint az integráció mértékének növekedése, mind nemzetközi, mind társadalmi szinten. Az integráció az individuumok értékrendjének konvergenciáját vonja maga után, ez a konvergencia pedig a globális értékek mentén húzódik.

Véleményem szerint a tanulmány elején feltételezett összefüggéseket sikerült meg világítani és elemezni, a hipotézis tehát bizonyítottnak tekinthető. Mindazonáltal a téma méltó a továbbgondolásra, mind mélységében, mind kiterjedésében. A mélység alatt azt értem, hogy az általam vizsgált értékek és összefüggéseik történetének szakirodalmában további lehetőségek rejlenek az értékek és kapcsolataik alátámasztására, a kiterjedés alatt pedig azt, hogy a vizsgálat során egyéb (új) értékek is beemelhetőek, például a transzparencia. A tanulmányomon kívül álló diszciplínák alkalmazására is lehetőség adódhat, például a haladás vizsgálatánál a nemzetközi gazdaságtan elméleteinek felhasználására.

Rendkívül érdekes és feltáratlan terület a szabadság és biztonság értékek összefüggése. Azt gondolom, hogy ha ezeket és az ehhez hasonló értékek összefüggéseit, befolyásoló tényezőit sikerülne teljesen megérteni, az sokkal hatékonyabb szervezéshez és kormányzáshoz vezethetne mind nemzeti-, regionális- és világszinten, valamint tisztábban láthatnánk a különböző gazdasági és politikai rendszerek előnyeit és hátrányait.

Érdekes kutatási lehetőségnek tartom az értékfejlődés vizsgálatát a szépirodalomban is. Egyik felfedezésem ennek kapcsán C. S. Lewis *The Abolition of Man* című műve,[179] amely rögzíti az objektív értékekben való hit szükségességét, az önérdek és a közösség érdeke közötti kapcsolatot, említi az ösztönök harcát („*ourinstinctsareatwar*"), és az impulzusok hierarchiáját. Utóbbi kettő kapcsolatba hozható a tanulmányomban felhasznált szükségletek hierarchiájával. Érdekes módon Lewis műve egy évben (1943) jelent meg Abraham Maslow fentebb említett cikkével. Végül Lewis ír a tanulmányom elején említett Jézusi aranyszabályról, megjelöli a természetjogot és a moralitást mint az értékítéletek forrásait, használja az értékekre az axióma szót és felveti az értékekről való felfogásunk fejlődését. Mindez mutatja, hogy a szépirodalomban is megtalálhatóak csírákban vagy részekben az általam vizsgált összefüggések. Biztos vagyok benne, hogy számos hasonló munka látott azóta napvilágot, melyek feldolgozása egy külön tanulmánytárgya lehetne.

[179] LEWIS, C. S. [1943]: *The abolition of man, or, Reflections on education withspecialreferencetotheteaching of English intheupperforms of schools*. Harper Collins, Glasgow. In: http://www.basicincome.com/bp/files/The_Abolition_of_Man-C_S_Lewis.pdf

A második ábrán is érzékelhető, hogy az értékek fejlődése esetén nem egy befejezett folyamatról van szó. Bár a tanulmány nem vállalkozott a folyamat esetleges kimeneteleinek predikciójára, ezeket a kimeneteleket is érdemes lehet végiggondolni. Egy példa Herbert Spencer idealista koncepciója, aki szerint a jövőben lehetővé válik az egoizmus és az altruizmus ellentétének megszűnése, sőt egybekapcsolódása[180]. Ez egybecseng a tanulmányban kifejtett elmélettel, amely a közösség és az egyén közötti feloldhatatlan, sőt egyre szorosabbá váló kapcsolatot ismerteti. Mindeközben az ENSZ értékuniverzuma folyamatosan tágul, de a teljes értékvilág megismeréséhez még nem állnak rendelkezésünkre a megfelelő eszközök.

Végül kiemelésre érdemes, hogy tanulmányom alapján nem csak az értékekre vonatkozóan vonhatóak le következtetések, hanem magára az ENSZ-re is. Jelen tanulmány nem csak az értékek fontosságára bizonyíték, de az Egyesült Nemzetek Szervezetének szükségességére is. Bár az ENSZ az emberiség történetében az addigi legszörnyűbb történelmi eseményeket követően jött létre, és ennek a Preambulum szövegén is megvan a lenyomata, funkcióját és küldetését tekintve a világszervezet és filozófiája, az emberiség közeli múltjában, jelenében és jövőjében időtlen, nélkülözhetetlen, és bizonyos értelemben szent.

[180] ÁDÁM Antal [1997]: *Értékek és értékelméletek*. Társadalmi Szemle, 52. évf. 5. szám. 6.

Melléklet

1. ábra: A globális értékek összefüggései

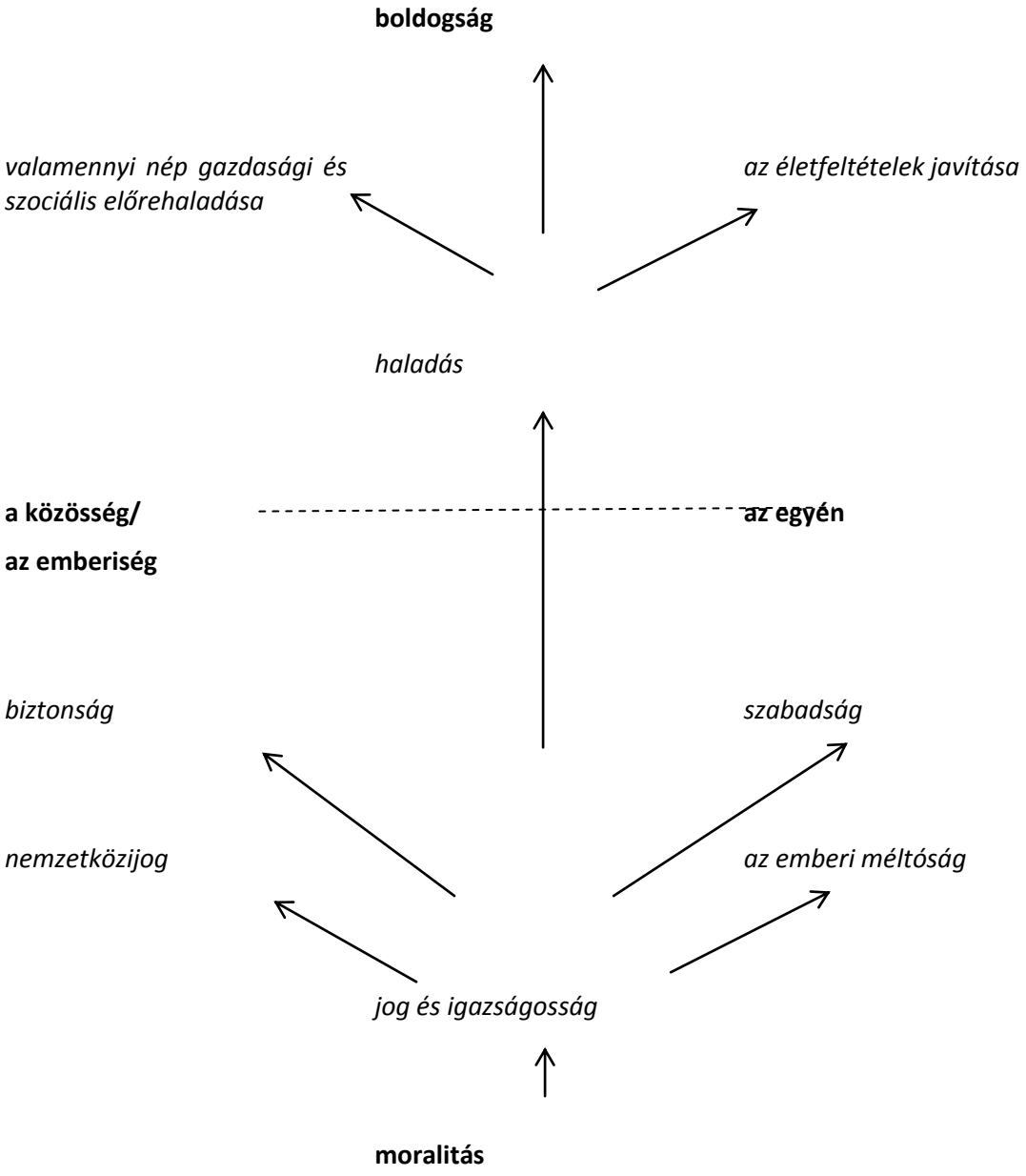

Az ábrán látszik, amint az elsődleges értékek (moralitás, a boldogság, és az egyén és emberiség/közösség közötti kapcsolat, azaz az emberiség egysége) keretbe foglalják a *többi értéket*.

2.ábra: Az értékek kialakulásának folyamatát kísérő események

1. Az emberek elindulnak felfelé a piramisukon.

↓

2. Rájönnek, hogy kooperáció nélkül már nem juthatnak feljebb.

↓

3. Elkezdenek kooperálni, erősödnek az egymás elfogadásával, egymás segítésével kapcsolatos értékek (pl. tolerancia).

↓

4. A csoportok haladnak és fejlődnek, valamint növekednek.

↓

5. Fogyatkoznak az erőforrások, a csoportok találkoznak egymással.

↓

6. Integrálódnak és innoválnak, vagy ütköznek és háborúznak.

↓

7. Társadalmilag zártabb rendszerek alakulnak ki, kialakul az egyensúly szabadság és biztonság között.